

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

за темою:

Специфіка функціонування органів місцевого самоврядування під час
воєнного стану

Виконав: студент
групи ПУ23-1м
Спеціальність 281
«Публічне управління та
адміністрування»
Сичов Д.Д.

Керівник: к. держ. упр, доц.,
Разумей Г.Ю.

Рецензент _____
(місце роботи)

_____
(посада)

_____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Сичов Д. Д. Специфіка функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024.

Метою магістерської роботи є дослідження особливостей специфіки функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану.

В роботі визначено поняття та ознаки місцевого самоврядування; проаналізовано принципи місцевого самоврядування; досліджено особливості становлення, розвитку та еволюції системи місцевого самоврядування; розглянуто правове регулювання місцевого самоврядування; охарактеризовано сучасні тенденції реформування місцевого самоврядування в Україні; проаналізовано зарубіжний досвід функціонування органів місцевого самоврядування; досліджено особливості організації та діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану; визначено проблемні питання та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану

Ключові слова: місцеве самоврядування, децентралізація, воєнний стан, правове регулювання, принципи, функціонування, орган.

SUMMARY

Sychev D. Specifics of the functioning of local self-government bodies during martial law.

Qualification work for obtaining the degree of Master in specialty 281 «Public administration». University of Customs and Finance, Dnipro, 2024.

The purpose of the master's work is to study the features of the specifics of the functioning of local self-government bodies during martial law.

The work defines the concept and features of local self-government; analyzes the principles of local self-government; examines the features of the formation, development and evolution of the local self-government system; considers the legal regulation of local self-government; characterizes modern trends in the reform of local self-government in Ukraine; analyzes foreign experience of the functioning of local self-government bodies; examines the features of the organization and activities of local self-government bodies under martial law; identified problematic issues and prospects for the development of local self-government in Ukraine under martial law

Keywords: local self-government, decentralization, martial law, legal regulation, principles, functioning, body.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	10
1.1. Поняття та ознаки місцевого самоврядування.....	10
1.2. Принципи місцевого самоврядування.....	16
1.3. Особливості становлення, розвитку та еволюції системи місцевого самоврядування.....	21
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	27
2.1. Правове регулювання місцевого самоврядування.....	27
2.2. Сучасні тенденції реформування місцевого самоврядування в Україні...35	
2.3. Зарубіжний досвід функціонування органів місцевого самоврядування.39	
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	47
3.1. Особливості організації та діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.....	47
3.2. Проблемні питання та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану.....	56
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВПО – внутрішньо переміщені особи;

ВЦА – Військово-цивільна адміністрація;

ЄС – Європейський Союз;

ОТГ – Об'єднана територіальна громада.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В 2022 році розпочалося повномасштабне російське вторгнення в Україну. В зв'язку з цим з 24 лютого 2022 року в Україні було запроваджено правовий режим воєнного стану, що само собою потягнуло за собою внесення кардинальних змін у функціонування всіх органів державної влади та місцевого самоврядування. Тому особливо актуальним постає дослідження специфіки функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану, адже багато в чому саме місцеве самоврядування прийняло на себе ключовий «удар» на початку війни в прикордонних з росією територіях і багато в чому завдяки злагодженій роботі органів та посадових осіб місцевого самоврядування України залишається незалежною державою.

Варто зазначити, що воєнний стан є надзвичайним правовим режимом, що вводиться в країні в умовах війни або загрози військової агресії. В Україні цей режим передбачений Конституцією та низкою нормативно-правових актів, що регулюють функціонування державних органів і органів місцевого самоврядування. Тому, в умовах воєнного стану, коли країна стикається з серйозними зовнішніми та внутрішніми загрозами, органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності та безпеки на місцях, виконуючи функції як на рівні адміністративно-територіальних одиниць, так і в системі загальнонаціональної організації.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану ускладнюється необхідністю забезпечення не лише традиційних соціальних і економічних функцій, а й значної частини функцій безпеки, оборони та координації рятувальних заходів на місцях. Оскільки органи місцевого самоврядування безпосередньо взаємодіють з населенням і мають доступ до інформації щодо реальної ситуації в громадах, їх роль у реалізації заходів безпеки, мобілізації

ресурсів, а також організації гуманітарної допомоги та евакуації громадян є критично важливою.

Разом з тим, слід зазначити, що особливістю функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану є взаємодія з органами виконавчої влади, військовими структурами та правоохоронними органами, що забезпечує централізовану організацію захисту країни, одночасно враховуючи потреби та умови кожної окремої громади. Важливою є також адаптація місцевих органів до умов, що постійно змінюються, включаючи організацію оборони на місцях, розподіл ресурсів, створення умов для збереження життєдіяльності населення і відновлення інфраструктури, що була пошкоджена внаслідок бойових дій.

Особливу увагу слід звернути на правові аспекти функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Це вимагає чіткого розмежування повноважень між органами центральної влади та місцевого самоврядування, а також визначення меж втручання держави в діяльність місцевих органів влади. Під час воєнного стану, зокрема, значно зростає роль місцевих рад у виконанні не лише звичних адміністративних функцій, але й завдань, пов'язаних з організацією оборони, забезпеченням порядку і стабільності в умовах воєнного конфлікту.

Окрім того, відмічаємо, що досліджувана тематика є надзвичайно актуальною в умовах сучасної політичної та військової ситуації в Україні. Розгляд специфіки функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану дозволяє більш глибоко зрозуміти як правові, так і організаційні аспекти діяльності місцевих органів влади в умовах, коли основною метою стає не лише забезпечення стабільності в мирний час, а й ефективна протидія агресії та захист населення на всіх рівнях.

Таким чином, в будь-якому випадку, питання організації діяльності органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічного управління на місцевому рівні залишається неймовірно актуальною в умовах воєнного стану, як в 2022 році, так і сьогодні.

Варто зазначити, що проблемні питання особливостей функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану досліджували наступні науковці: Баско А. В., Бодрова І. І., Борденюк В. І., Говоруха Л. С., Журавський В. С., Закоморна К. О., Ключковський Ю. Б., Коверя Р. М., Лепіш Н. Я., Любченко П. М., Лялюк О. Ю., Мішина Н. В., Муртіщева А. О., Назарко А. Т., Павлович-Сенета Я. П., Пелехатий А. О., Петришин О. О., Петришина М. О., Ременяк О. В., Серьогіна С. Г., Стешенко Т. В., Сухонос В. В., Чиркін А. С., Шпак Ю. О., Щебетун І. С.. Однак незважаючи на це, дослідження специфіки функціонування органів місцевого самоврядування під час дії правового режиму воєнного стану залишається предметом активних дискусій як в рамках публічного управління і адміністрування, так і в рамках конституційного, адміністративного, муніципального права, політології тощо.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити особливості специфіки функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану.

Для реалізації поставленої мети дослідження потрібно виконати наступні **завдання**:

- визначити поняття та ознаки місцевого самоврядування;
- дослідити принципи місцевого самоврядування;
- проаналізувати особливості становлення, розвитку та еволюції системи місцевого самоврядування;
- дослідити правове регулювання місцевого самоврядування;
- проаналізувати сучасні тенденції реформування місцевого самоврядування в Україні;
- охарактеризувати зарубіжний досвід функціонування органів місцевого самоврядування;
- визначити особливості організації та діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану;

- визначити проблемні питання та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є публічно-управлінські відносини, які в процесі здійснення функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану.

Предметом дослідження є специфіка функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є наукові методи, що ґрунтуються на вимогах об'єктивного та всебічного аналізу суспільних явищ політико-правового характеру. Саме тому, відмічаємо, що з даною метою використовується ряд загальнонаукових методів діалектичного пізнання: методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції, моделювання, абстрагування, які було використано під час дослідження специфіки функціонування органів місцевого самоврядування в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *уточнено* поняття «місцеве самоврядування», «принципи місцевого самоврядування», «правове регулювання місцевого самоврядування»; *запропоновано* кроки для удосконалення роботи органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, пов'язані з наданням адміністративних послуг; *рекомендовано* використати досвід Німеччини, скандинавських держав, Польщі, Словаччини, США та Канади для удосконалення окремих аспектів роботи органів місцевого самоврядування, пов'язаних із організацією органів місцевого самоврядування.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані в кваліфікаційній роботі висновки та пропозиції можуть бути використані: *в науково-дослідницькій сфері* – в процесі проведення науково-практичних заходів; *в публічно-управлінській сфері* – для удосконалення роботи органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та в післявоєнний період; *в правозастосовній сфері* – для

удосконалення законодавства, яке регулює організацію діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які включають в себе вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (63 найменування). Загальний обсяг дипломної роботи бакалавра становить 79 сторінок, з яких основного тексту 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1 Поняття та ознаки місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування є основою демократичної системи управління, що дозволяє громадянам брати участь у процесах управління на місцевому рівні. Це право людей на самостійне вирішення питань, що стосуються їхнього повсякденного життя, а також можливість мати безпосередній вплив на прийняття рішень, які безпосередньо їх стосуються. Місцеве самоврядування не є відокремленим від держави, а, навпаки, є невід'ємною частиною демократичної політичної системи. Його функціонування забезпечує баланс між державними органами та громадянами, сприяючи розвитку суспільства, збереженню прав та свобод людини, а також вирішенню конкретних проблем на місцях. Тому в рамках даного дослідження першочергово потрібно визначити поняття та ознаки місцевого самоврядування.

При визначенні поняття місцевого самоврядування потрібно зазначити, що місцеве самоврядування, як форма організації влади, бере свій початок з глибокої давнини. У середньовіччі в Європі вже існували різні форми місцевого управління, що дозволяли громадам організовувати своє життя. Але справжнє розуміння місцевого самоврядування, яке стало базовим елементом для багатьох сучасних демократичних держав, розвинулося лише в ХХ столітті. Саме тоді були закладені основи місцевого самоврядування в законодавчих актах, що гарантували права громадян на участь у вирішенні питань місцевого значення [1, с. 30].

Місцеве самоврядування є важливим інструментом для розвитку місцевої інфраструктури, вирішення соціальних, економічних і культурних проблем, що впливають на повсякденне життя громадян. Воно дає змогу

органам місцевої влади оперативно реагувати на потреби населення, надавати необхідні послуги та розв'язувати проблеми, які є специфічними для конкретної території. Наприклад, питання будівництва шкіл, лікарень, поліпшення доріг або розв'язання проблем у сфері житлово-комунального господарства часто знаходяться в компетенції місцевих органів влади.

Варто зазначити, що в науці сформувалося низка підходів до визначення поняття «місцеве самоврядування».

Загальний підхід відповідає конституційному та законодавчому, відповідно до якого, місцеве самоврядування – це право та здатність територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення, а також організувати і здійснювати управлінські функції через вибрані органи місцевої влади, в межах, встановлених законодавством [2, с. 370].

Навіть ст. 140 Конституції України та ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає місцеве самоврядування в Україні як гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [3; 4].

В свою чергу, управлінський підхід зводиться до того, що місцеве самоврядування – це система органів, які здійснюють владу на місцевому рівні, зокрема місцеві ради та їх виконавчі органи, що мають право ухвалювати рішення з питань, безпосередньо пов'язаних з життям громади, в рамках наданих їм повноважень [5, с. 151].

Також цей же підхід визначає місцеве самоврядування як систему органів і структур, що діють на місцевому рівні для ефективного управління місцевими справами, зокрема в таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, соціальні послуги, та інших аспектах життєдіяльності територіальних громад [6, с. 310].

Натомість, якщо оперувати політичним підходом, то місцеве самоврядування – це демократична форма управління, що забезпечує право громадян активно брати участь у процесах ухвалення рішень, що стосуються їхнього повсякденного життя та розвитку місцевих територій [7, с. 135].

З точки зору правової теорії, місцеве самоврядування визначається як система органів, які уповноважені вирішувати питання місцевого значення в інтересах своїх громадян, на основі законів, що регулюють цей процес [8, с. 115]. Найважливіший елемент місцевого самоврядування – це принцип автономії, що надає право органам місцевої влади діяти незалежно від вищих державних органів у межах своїх повноважень. У кожній країні цей принцип має свої варіанти реалізації, що визначаються національними законами та нормативними актами. Тобто, фактично, місцеве самоврядування – це можливість громадян на місцях самостійно обирати органи місцевої влади, делегувати їм повноваження і забезпечувати реалізацію законних інтересів громад через участь у місцевих виборах та інших механізмах демократичної участі.

Отже, як ми бачимо, в науці сформовано низку підходів до визначення поняття місцевого самоврядування.

Для розуміння сутності даного поняття потрібно проаналізувати його ознаки.

Ознаки місцевого самоврядування:

- місцеве самоврядування надає територіальним громадам право самостійно вирішувати питання місцевого значення без втручання вищих органів державної влади, в межах законодавчих обмежень;

- місцеве самоврядування ґрунтується на принципах демократії, що передбачає вибори органів місцевої влади, участь громадян у прийнятті рішень і забезпечення прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування перед громадою;

- один з основних елементів місцевого самоврядування – це вибори представників органів місцевої влади, які обираються на демократичній основі шляхом загального голосування громадян;

- громади мають право виносити на розгляд органів місцевого самоврядування різні ініціативи, включаючи питання організації місцевого господарства, соціального захисту, розвитку інфраструктури;

- місцеве самоврядування має функцію забезпечення правопорядку та дотримання законів на місцевому рівні, приймаючи нормативно-правові акти, що не суперечать Конституції та законам держави;

- органи місцевого самоврядування мають право формувати місцевий бюджет, встановлювати податки і збори, а також контролювати використання бюджетних коштів для розвитку території.

- одним із основних аспектів місцевого самоврядування є його фінансова незалежність. Для того щоб органи місцевого самоврядування могли ефективно працювати, вони повинні мати достатні фінансові ресурси, які надходять через місцеві податки, збори та дотації з державного бюджету. Місцеві органи мають право на власні доходи та можуть використовувати їх для розвитку місцевої інфраструктури, покращення соціальних стандартів і реалізації місцевих проектів [9, с. 23];

- місцеве самоврядування здійснює управління у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, соціальний захист, безпека, що дозволяє найбільш ефективно реагувати на потреби громади;

- місцеве самоврядування співпрацює з державними органами, виконуючи певні делеговані повноваження, але залишається незалежним у вирішенні питань місцевого значення;

- місцеві органи самоврядування мають зобов'язання звітувати перед громадянами про свою діяльність, забезпечувати доступ до інформації та підтримувати довіру населення до своїх рішень.

- місцеве самоврядування базується на принципі, що рішення повинні прийматися на найбільш низькому рівні, близькому до громадян, якщо це можливо і не суперечить загальнодержавним інтересам [10, с. 139]

Отже, визначивши ознаки місцевого самоврядування можемо констатувати, що основним завданням місцевого самоврядування є забезпечення самостійності органів місцевої влади в межах наданих їм повноважень. Важливою характеристикою місцевого самоврядування є те, що органи місцевої влади обираються безпосередньо жителями певної території, що дозволяє їм краще орієнтуватися на потреби та інтереси громади. Цей принцип підтримується в багатьох країнах світу, що забезпечує широку демократичну участь і відчуття відповідальності на рівні місцевого управління.

В Україні місцеве самоврядування гарантується Конституцією України, що визнає право територіальних громад на самостійне вирішення питань місцевого значення [3]. Однак, це право не є абсолютним. Законодавчі обмеження можуть виникати в разі порушення інтересів держави або у разі виникнення загрози національній безпеці. Проте, в основному, органи місцевого самоврядування в Україні мають достатню автономію для того, щоб ефективно виконувати свої функції. Вони можуть приймати рішення, що стосуються широкого спектра питань – від житлових і земельних спорів до організації соціальних послуг [11, с. 145].

На сьогодні місцеве самоврядування в Україні, як і в інших країнах, постійно піддається реформам, адже необхідно адаптувати його до змін у суспільстві, економіці та міжнародній ситуації. Реформа децентралізації, яка розпочалася в Україні в 2014 році, є одним із найбільш важливих етапів у розвитку місцевого самоврядування. Вона спрямована на розширення повноважень місцевих органів, збільшення фінансової самодостатності громад та покращення якості послуг для населення [12, с. 30]. На цьому наголошує і Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 01 квітня 2014 р. [13].

Одним з ключових факторів успішного функціонування місцевого самоврядування є залучення громадян до процесів ухвалення рішень. Це можливе через механізми громадської участі, зокрема через місцеві референдуми, консультації з громадськістю та інші форми взаємодії між органами місцевої влади та населенням. Важливою складовою цього процесу є створення прозорих умов для реалізації прав і свобод громадян.

У підсумку, можна зробити висновок, що місцеве самоврядування – це система організації та здійснення публічної влади на місцевому рівні, яка забезпечує права територіальних громад на самостійне вирішення питань місцевого значення відповідно до законодавства країни. Місцеве самоврядування є основним інструментом демократичного управління, яке дає можливість громадянам безпосередньо або через своїх представників брати участь у вирішенні справ, що стосуються їхнього повсякденного життя. Основною ознакою місцевого самоврядування є автономія територіальних громад, що дозволяє їм розвивати власну інфраструктуру, організовувати соціальні послуги, забезпечувати порядок і безпеку, а також активно брати участь у розробці та реалізації місцевих політик. Місцеве самоврядування включає в себе низку важливих елементів: виборні органи місцевої влади (міські, сільські, селищні ради), право громадян брати участь у керуванні місцевими справами, фінансову автономію (формування місцевих бюджетів, встановлення податків і зборів), а також можливість для громадян здійснювати місцеву ініціативу й контролювати діяльність органів місцевого самоврядування через механізми демократії та підзвітності. Місцеве самоврядування є важливим аспектом демократичного розвитку держави, забезпечуючи громадянам право на участь у прийнятті рішень, які безпосередньо впливають на їхнє життя. Воно сприяє більш ефективному управлінню територіями, адже дозволяє враховувати специфіку і потреби кожної громади. Разом з тим, місцеве самоврядування сприяє розвитку правової держави, забезпечуючи баланс між державними органами і

органами місцевої влади, що є ключовим для стабільного і сталого розвитку суспільства.

1.2 Принципи місцевого самоврядування

Навіть в умовах воєнного стану принципи є основою для ефективного функціонування місцевих органів влади та забезпечення прав громадян на самовизначення і управління місцевими справами. В умовах демократичного розвитку держави принципи місцевого самоврядування сприяють забезпеченню прозорості, підзвітності та відкритості в управлінні, що підвищує довіру населення до органів влади. Крім того, вони гарантують дотримання прав і свобод громадян, забезпечуючи їхню активну участь у політичному процесі на місцевому рівні. Принципи, як-от автономія, субсидіарність та децентралізація, забезпечують ефективний розподіл повноважень між державними органами та органами місцевого самоврядування, що сприяє більш швидкому та адекватному реагуванню на потреби громад [14, с. 219].

У сучасних умовах реформування місцевого самоврядування в Україні принципи місцевої автономії та демократичної участі громадян стають важливими для розвитку територіальних громад та підвищення якості життя населення. Вони також є основою для забезпечення правової та економічної стабільності на місцевому рівні. Таким чином, розвиток і реалізація принципів місцевого самоврядування є необхідною умовою для зміцнення демократичних процесів та ефективного управління на місцях. Тому в процесі дослідження проаналізуємо принципи місцевого самоврядування детальніше.

Принципи місцевого самоврядування – це основні положення та норми, які визначають організацію та функціонування місцевих органів влади, забезпечуючи дотримання прав громадян на участь у місцевому управлінні. Вони виступають основою для правового регулювання діяльності органів

місцевого самоврядування та сприяють реалізації демократії на місцевому рівні [15, с. 135].

На нашу думку, надзвичайно важливим є те, що Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» чітко визначає вичерпний перелік принципів місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 4 вищезазначеного Закону місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах:

- народовладдя;
- законності;
- гласності;
- колегіальності;
- поєднання місцевих і державних інтересів;
- виборності;
- правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;
- підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
- державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;
- судового захисту прав місцевого самоврядування [4].

Деталізуємо вищезазначені принципи детальніше.

Узагальнюючи дослідження цих принципів, потрібно зазначити, що принцип народовладдя є основним у функціонуванні місцевого самоврядування, оскільки влада на місцевому рівні походить від народу. Це означає, що всі рішення, прийняті органами місцевого самоврядування, повинні базуватися на волевиявленні громадян, які обирають своїх представників. Громадяни мають право на участь у вирішенні важливих питань місцевого значення через референдуми, збори, обговорення, вибори. Відповідно, органи місцевого самоврядування виконують функції, що відповідають інтересам та потребам територіальної громади, забезпечуючи реальну демократичну участь на місцевому рівні. Такий принцип сприяє

розвитку громадянського суспільства та підвищенню політичної активності громадян.

Законність є основою функціонування місцевого самоврядування. Це означає, що всі дії органів місцевого самоврядування повинні відповідати Конституції України та законам країни, а також міжнародним нормам. Принцип законності забезпечує правову визначеність і правову охорону рішень місцевих органів, адже кожен акт має юридичну силу лише в межах встановлених законом повноважень. Тільки правомірні рішення та дії органів місцевого самоврядування можуть бути визнані дійсними. Цей принцип забезпечує стабільність правових відносин на місцевому рівні та захист прав громадян [16, с. 29-30].

Принцип гласності передбачає відкритість та доступність діяльності органів місцевого самоврядування для громадськості. Органи місцевої влади повинні забезпечувати публічність своїх рішень, звітів, планів та дій. Громадяни мають право отримувати інформацію про роботу органів місцевого самоврядування, а також брати участь у процесах прийняття рішень. Це включає в себе відкриті засідання, публікації проектів рішень та проведення консультацій з населенням. Гласність дозволяє підвищити довіру до органів місцевої влади та сприяє прозорості управлінських процесів.

Принцип колегіальності полягає в тому, що рішення на рівні органів місцевого самоврядування приймаються не одноосібно, а колегіально, за участі кількох представників органів влади. Це дозволяє уникнути концентрації влади в руках однієї особи і сприяє більш обґрунтованому прийняттю рішень, що відповідають інтересам громади. Колегіальність забезпечує баланс думок та більш гнучке реагування на змінні потреби громади. Принцип колегіальності також підтримує стабільність управлінської системи, знижуючи ризики політичних маніпуляцій або зловживань [17, с. 39].

Принцип поєднання місцевих і державних інтересів вимагає, щоб органи місцевого самоврядування, реалізуючи свої повноваження,

враховували як інтереси своєї територіальної громади, так і загальнодержавні інтереси. Поєднання цих інтересів дозволяє забезпечити гармонійний розвиток держави в цілому, уникнути конфліктів між місцевими та центральними органами влади, а також сприяє досягненню спільних цілей. Для цього органи місцевого самоврядування повинні активно співпрацювати з державними органами, зважаючи на їхні пріоритети та політики.

Принцип виборності гарантує, що представники органів місцевого самоврядування обираються безпосередньо громадянами на підставі загальних, рівних, прямих виборів, що проводяться шляхом таємного голосування. Це надає легітимність органам місцевого самоврядування, адже їхні представники отримують підтримку населення і мають мандат на управління. Виборність сприяє демократичному розвитку, оскільки забезпечує можливість змінювати місцеву владу через вибори, а також стимулює депутатів до виконання своїх обов'язків на користь громади [18].

Принцип правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності передбачає, що органи місцевого самоврядування мають право самостійно приймати рішення щодо організації та управління на місцевому рівні, а також отримують достатні фінансові ресурси для реалізації своїх повноважень. Організаційна самостійність дозволяє місцевим органам створювати структури, необхідні для ефективного управління. Матеріально-фінансова самостійність забезпечує фінансування місцевих проєктів і соціальних програм, дозволяючи ефективно вирішувати питання на місцях.

Принцип підзвітності та відповідальності передбачає, що органи місцевого самоврядування повинні звітувати перед територіальними громадами за свою діяльність. Вони зобов'язані пояснювати свої рішення та відповісти за невиконання своїх обов'язків. Відповідальність органів місцевого самоврядування перед громадянами є ключовим елементом демократичного управління та забезпечує довіру громадян до влади.

Принцип державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування полягає в тому, що держава повинна підтримувати органи місцевого

самоврядування через надання необхідних ресурсів та юридичних гарантій для їхньої діяльності. Державна підтримка включає фінансову допомогу, забезпечення належних умов для розвитку інфраструктури та надання технічних засобів для ефективної роботи місцевих органів.

Принцип судового захисту гарантує, що органи місцевого самоврядування можуть захищати свої права та інтереси в судах у разі порушення їхніх прав державними органами або іншими структурами. Це важлива частина правової системи, яка дозволяє забезпечити справедливість і забезпечити контроль за законністю дій влади на всіх рівнях [19, с. 195].

Відомості про принципи місцевого самоврядування наведено в таблиці яка розміщена в Додатку.

Таким чином, принципи місцевого самоврядування – це основні правила та ідеї, які лежать в основі організації та діяльності органів місцевого самоврядування в Україні. Вони визначають порядок, за яким органи місцевого самоврядування повинні взаємодіяти з територіальними громадами, іншими органами влади та державними структурами, забезпечуючи ефективне і справедливе управління на місцевому рівні. Ці принципи сприяють досягненню цілей демократичного управління, забезпечення прав і свобод громадян, а також формуванню стабільної та ефективної системи влади на місцях. Серед основних принципів місцевого самоврядування виділяються: народовладдя, законність, гласність, колегіальність, виборність органів місцевого самоврядування, а також принципи самостійності, підзвітності, відповідальності, державної підтримки та судового захисту прав місцевого самоврядування. Кожен з цих принципів вказує на важливість інтеграції прав громадян в процесі управління на місцевому рівні, а також на необхідність забезпечення ефективного контролю та підтримки з боку держави. Принципи місцевого самоврядування є важливою складовою демократичного процесу управління в Україні, які забезпечують баланс між правами громадян, ефективністю органів місцевого управління та контролем з боку держави. Вони допомагають забезпечити

відповідальність органів влади перед територіальними громадами, стимулюючи розвиток місцевих громад і сприяючи реалізації їхніх інтересів на всіх етапах управлінської діяльності.

1.3 Особливості становлення, розвитку та еволюції системи місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування є важливою складовою політичної системи будь-якої країни, яка має на меті забезпечити ефективне управління на місцевому рівні та задоволення потреб громади. Система місцевого самоврядування в Україні пройшла довгий і складний шлях становлення та розвитку, відчуваючи на собі вплив різних історичних етапів, політичних змін та соціально-економічних умов. Становлення місцевого самоврядування в Україні має свою специфіку, зумовлену історичними традиціями, соціально-економічними реаліями, а також розвитком демократичних інститутів у країні. Відтак, еволюція місцевого самоврядування в Україні є процесом, що включає значну кількість реформ, а також постійну адаптацію до нових вимог часу. Тому особливо важливо під час воєнного стану досліджувати особливості еволюції інституту місцевого самоврядування в Україні

Історично в Україні місцеве самоврядування має глибоке коріння. Системи органів місцевого управління існували ще в часи Київської Русі. Вони включали традиційні народні збори, які займалися вирішенням місцевих справ, охороною порядку, а також укладанням договорів. Однак із розвитком феодальної системи в Україні місцеве самоврядування поступово втратило свої демократичні функції, і в результаті цього влада в основному зосередилася в руках феодалів та центральних органів.

Отже, загальний стан місцевого самоврядування на території сучасної України змінювався під впливом різних політичних систем: від періоду

Російської імперії до радянської влади, а потім у період незалежності України.

У Російській імперії місцеве управління базувалося на системі губерній та повітів. Органи місцевого самоврядування не мали значних повноважень і залежали від рішення центральної влади. Аналогічну модель було запроваджено й в Україні під час її перебування в складі Австро-Угорщини, з однією важливою відмінністю – на західноукраїнських землях місцеві громади мали більше самостійності в управлінні [20, с. 81].

Однак на сучасному етапі розвиток місцевого самоврядування в Україні пов'язується з проголошенням незалежності України.

Після проголошення незалежності України в 1991 році відбулися значні зміни в організації місцевого самоврядування.

Після здобуття незалежності Україна стояла перед завданням створення нової політичної та правової системи. На момент проголошення незалежності в Україні не існувало чіткої і завершеної моделі місцевого самоврядування. Конституція УРСР, яка діяла до 1991 року, не визначала органів місцевого самоврядування як незалежних гілок влади, а лише відводила їм функцію адміністративного управління на місцях. В умовах переходу до нової політичної системи Україна взяла курс на створення законодавчої та організаційної бази для місцевого самоврядування.

Одним із перших кроків стала прийняття Закону України «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве самоврядування в Україні» у 1990 році. Цей закон започаткував створення органів місцевої влади, однак вони все ще мали значну залежність від центральних органів державної влади. Визначення місцевих органів влади, їхніх повноважень, прав та обов'язків стало важливою метою законодавчих змін після проголошення незалежності.

1996 рік став визначним у розвитку місцевого самоврядування, оскільки була прийнята Конституція України, яка вперше в історії незалежної держави закріпила місцеве самоврядування як одну з основних складових державної системи. Конституція визначила, що місцеве

самоврядування є правом громадян на місцевому рівні самостійно вирішувати питання місцевого значення, без втручання держави. Стаття 140 Конституції України проголошує, що «територіальні громади мають право на місцеве самоврядування», що забезпечило правову основу для розвитку цієї важливої складової політичної системи [3].

Одночасно з ухваленням Конституції було прийнято ряд важливих нормативно-правових актів, які визначали правовий статус органів місцевого самоврядування, їхні функції, повноваження та взаємовідносини з державними органами. Закони, що регламентують місцеве самоврядування, постійно удосконалювались, щоб забезпечити більш широкі права органів місцевої влади на управління місцевими справами та фінансами.

Таким чином, Конституція України 1996 року закріпила місцеве самоврядування як одну з основних складових державної організації. Проте в перші роки незалежності система місцевого самоврядування в Україні була значно слабкою, а органи місцевого управління не мали достатньо повноважень для реалізації ефективного управління [21, с. 180-181].

Разом з тим, вже на початку 2000-х років в Україні було введено ряд реформ, метою яких було зміцнення місцевого самоврядування та надання йому більшої автономії.

Протягом цих років місцеве самоврядування почало набувати конкретних ознак, таких як виборність органів місцевого управління, розширення їхніх повноважень у сфері економіки, соціального захисту та культури. Однак реформи були неоднорідними, і на деяких етапах їхнє впровадження зазнавало значних труднощів через політичні та економічні фактори.

Однією з найбільш важливих реформ було прийняття Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 року, який встановив основи правового регулювання місцевого самоврядування, закріпив принципи організації органів місцевого самоврядування та визначив їхні повноваження. Важливим кроком стало введення в дію нової редакції Конституції України в

2004 році, де місцеве самоврядування було визнано важливою частиною демократичного процесу в країні. З того часу розпочався процес реформування місцевих органів влади [4].

Однак, все ж таки, відмічаємо, що найбільші зміни були зроблені в 2014 році, коли розпочалася адміністративна реформа. Метою цієї реформи стало створення більш ефективних адміністративних одиниць, здатних до самостійного фінансового забезпечення та розвитку. У рамках децентралізації було запроваджено об'єднання територіальних громад (далі – ОТГ), що дозволило розширити повноваження місцевих органів і підвищити їхню фінансову незалежність [13].

Реформа децентралізації сприяла зростанню фінансової самостійності місцевих громад, що дозволило поліпшити якість надання публічних послуг, зокрема в галузі освіти, охорони здоров'я, транспорту, а також розвиток інфраструктури. Однак ця реформа супроводжувалась певними проблемами, такими як недостатня кваліфікація місцевих кадрів, питання податкового законодавства, а також взаємовідносини між державними органами і органами місцевого самоврядування.

Таким чином, ці зміни стали основою для розвитку та вдосконалення місцевого самоврядування в Україні. Зокрема, ОТГ отримали більше прав, зокрема в сфері управління майном та земельними ресурсами, а також можливість самостійно залучати фінансові ресурси через місцеві бюджети.

Незважаючи на досягнуті успіхи, система місцевого самоврядування в Україні все ще стикається з низкою проблем. Однією з головних є недостатній рівень фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, що обмежує їхню можливість ефективно реалізовувати свої повноваження. Хоча децентралізація принесла значні переваги, місцеві органи влади ще не завжди мають достатньо ресурсів для належного виконання своїх функцій. Більш того, на місцях існують проблеми, пов'язані з корупцією, неефективним управлінням, а також недостатнім рівнем кваліфікації місцевих кадрів.

Іншою серйозною проблемою є проблема адміністративного управління, оскільки навіть з розвитком децентралізації в Україні залишаються значні повноваження у центральних органах влади, що може призвести до конфліктів інтересів між місцевими і державними органами [21, с. 55].

Разом з тим на сучасному етапі розвитку місцевого самоврядування найбільшою проблемою для його розвитку є війна проти росії.

Війна, що триває на сході України з 2014 року, та повномасштабне вторгнення росії в 2022 році, стали важким випробуванням для всієї країни, включаючи її систему місцевого самоврядування. Місцеві органи влади завжди мали важливу роль у забезпеченні життєдіяльності територіальних громад, однак під час війни ця роль стає ще більш критичною. В умовах бойових дій місцеве самоврядування виступає не лише як інструмент управління, але й як основний механізм для підтримки стійкості громад, мобілізації ресурсів, організації оборони та надання соціальних послуг.

Одним із основних завдань місцевих органів влади є забезпечення безпеки та порядку на місцях. Під час війни місцеві ради і органи виконавчої влади повинні координувати дії з силовими структурами, організовувати евакуацію населення з прифронтових зон та надавати гуманітарну допомогу. Крім того, місцеві органи влади активно працюють над збереженням інфраструктури та відновленням зруйнованих об'єктів.

У рамках децентралізаційної реформи, що була розпочата ще до війни, органи місцевого самоврядування отримали більше фінансових та адміністративних повноважень, що дозволило їм швидше реагувати на кризові ситуації. Проте, під час війни існують певні труднощі, пов'язані з мобілізацією ресурсів та обмеженістю фінансування. Місцеві ради повинні працювати у складних умовах, де багато рішень залежить від швидкості прийняття рішень і ефективності їх реалізації [22, с. 267].

Таким чином, система місцевого самоврядування в Україні пройшла складний шлях становлення та розвитку, проходячи через різні етапи, від

феодалних часів до демократичного правового регулювання після проголошення незалежності. Становлення, розвиток та еволюція системи місцевого самоврядування в Україні свідчать про поступове, але суттєве зміцнення місцевих органів влади. Початкові етапи розвитку були супроводжені численними викликами, зокрема через централізацію та обмеження повноважень місцевих органів, що значною мірою ускладнювало ефективне управління. Однак із запровадженням реформи децентралізації місцеві органи отримали більш широкі повноваження, що сприяло значному підвищенню ефективності управління та розвитку територіальних громад. Паралельно з цим відбувається зміна підходів до фінансування та забезпечення місцевих органів, що забезпечує їхню більшу самостійність. Таким чином, система місцевого самоврядування в Україні не тільки розвивається, а й постійно адаптується до нових викликів та змін у державному управлінні, стаючи важливим чинником стабільності та процвітання країни. Протягом століть на українських землях місцеві громади мали певні традиції самоуправління, але лише після здобуття незалежності почався процес формування справжнього місцевого самоврядування на основі демократичних принципів. Важливість цього процесу важко переоцінити, адже ефективне місцеве самоврядування є запорукою стабільного розвитку країни, забезпечення прав і свобод громадян на місцях, а також важливим елементом розвитку демократичних інститутів. Еволюція місцевого самоврядування в Україні є процесом, що триває, і залежить від подальших реформ та вдосконалення демократичних інститутів на місцях.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПЯМИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Правове регулювання місцевого самоврядування

Правове регулювання є необхідним для чіткого визначення повноважень органів місцевого самоврядування, їх взаємодії з органами державної влади, а також для забезпечення прав громадян на місцях. В умовах реформування місцевого самоврядування та децентралізації важливо визначити правові механізми, які б стимулювали економічний розвиток і забезпечували соціальні послуги на місцевому рівні. Крім того, ефективне правове регулювання сприяє зниженню адміністративних перешкод та полегшує доступ громадян до управлінських процесів [23, с. 170]. Саме тому, актуальність правового регулювання місцевого самоврядування в Україні обумовлена необхідністю забезпечення ефективної та демократичної організації влади на місцевому рівні. З прийняттям нових нормативно-правових актів, а також у рамках адміністративно-територіальних реформ, виникла потреба в удосконаленні правових засад, що регулюють діяльність органів місцевого самоврядування. Це важливо для забезпечення стабільного розвитку громад, підвищення їх самостійності, а також для адаптації до змінюваних умов державного управління. Таким чином, правове регулювання місцевого самоврядування є основою для досягнення стійкого розвитку та демократичних перетворень у країні.

Однак, при цьому, російська агресія проти України створила низку безпрецедентних викликів у всіх сферах державного та суспільного життя. Однак стан війни не призводить до відмови від демократичних і правових принципів держави. Війна є особливим станом для країни та її громадян, особливо коли вона спричинена безжальною і неспровокованою агресією з боку іншої держави. Такий конфлікт вимагає від держави, що захищається,

максимального мобілізації своїх сил і ресурсів, їхнього перерозподілу для виконання головних завдань оборони та захисту мирного населення. Це також передбачає підвищену оперативність управління, швидкість прийняття рішень та їх реалізацію. Такі вимоги потребують зміни пріоритетів державних завдань, зокрема, певне коригування у забезпеченні прав громадян, що є основною метою та завданням держави згідно зі ст. 3 Конституції України. Війна не припускає відмови від правового характеру держави: усі дії влади, навіть в умовах війни, повинні відповідати вимогам права. Водночас необхідність оперативного управління та захисту може вимагати певних змін у здійсненні влади, зокрема, тимчасового звуження демократичних процедур. Однак це не повинно означати відмову від демократичного устрою держави, а її правовий характер не допускає свавільних дій, що не передбачені законодавством [24, с. 417]. Тому все ж таки законодавство продовжує діяти і потрібно проаналізувати нормативно-правове регулювання місцевого самоврядування в Україні.

Варто зазначити, що правове регулювання місцевого самоврядування є важливою частиною демократичної системи, оскільки воно визначає межі та принципи діяльності органів місцевої влади, а також взаємодію між органами місцевого самоврядування та державними органами. В Україні правове регулювання місцевого самоврядування відзначається певними особливостями, зокрема, через постійну еволюцію законодавства, націленого на реформування місцевої влади, та інтеграцію європейських стандартів управління.

Основні положення інституту місцевого самоврядування регулюються Конституцією України.

Стаття 140 Конституції України передбачає, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [3].

Це положення Конституції України означає, що жителі села, селища чи міста мають право організувати своє управління, обирати органи місцевої влади та визначати пріоритети розвитку своєї громади. Водночас, ці рішення повинні відповідати вимогам Конституції України та чинному законодавству, що встановлює рамки для діяльності органів місцевого самоврядування. До питань місцевого значення належать питання, що стосуються побутових потреб населення, розвитку інфраструктури, соціальних послуг, а також охорони навколишнього середовища та місцевих традицій [25, с. 91].

Таким чином, стаття 140 підкреслює важливість автономії територіальних громад, одночасно гарантуючи їхню діяльність у межах законодавчої системи держави.

Статті 141-146 Конституції України регулюють питання організації місцевого самоврядування в Україні та визначають його основні принципи та структуру [3].

Отже, Конституція України 1996 року стала важливим етапом у розвитку правового регулювання місцевого самоврядування. Вона закріпила принципи та засади функціонування місцевої влади в Україні, а також забезпечила основу для подальших реформ. Однак все ж таки, фундаментальним нормативним актом, який регламентує відносини у сфері здійснення місцевого самоврядування є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Цей закон визначає основи організації та функціонування місцевих органів влади, їх повноваження, а також взаємодію з органами державної влади. Він закріплює важливі принципи місцевого самоврядування, такі як виборність органів місцевої влади, колегіальність їх діяльності, фінансову та організаційну самостійність. Закон також зазначає, що органи місцевого самоврядування повинні діяти у межах своїх повноважень, встановлених Конституцією та іншими нормативно-правовими актами [4].

Крім того, встановлює права та обов'язки органів місцевого самоврядування, а також права громадян щодо участі в управлінні місцевими

справами. Закон закріплює принципи місцевого самоврядування, серед яких народовладдя, виборність, самостійність, підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами. Згідно з ним, місцеві ради та їхні виконавчі органи мають право на вирішення питань місцевого значення, включаючи економічні, соціальні та культурні аспекти.

Закон регулює порядок утворення та діяльності органів місцевого самоврядування, визначає їхні повноваження та обов'язки в управлінні місцевими справами. Він також встановлює механізми фінансування місцевих органів влади, зокрема через місцеві податки та збори, а також державні трансферти. Закон також передбачає забезпечення доступу громадян до інформації, що стосується місцевого самоврядування, і сприяє участі населення в прийнятті рішень. Важливим є те, що він підкреслює роль місцевих рад як основних органів самоврядування та встановлює їхню відповідальність за виконання рішень, що стосуються місцевих громад [26, с. 11].

Таким чином, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» є фундаментальним нормативним актом, який чітко врегульовує особливості організації та здійснення місцевого самоврядування.

Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» регулює правові, організаційні та соціальні аспекти служби в органах місцевого самоврядування. Він визначає основні принципи, правила вступу на службу, права та обов'язки осіб, які працюють в органах місцевого самоврядування. Закон встановлює вимоги до кваліфікації, освіти та досвіду осіб, які можуть бути призначені на посади в органах місцевого самоврядування. Він також регулює питання щодо матеріального забезпечення службовців, їхніх гарантій, прав на відпустки та соціальний захист. Окрім того, закон передбачає механізми для оцінки ефективності роботи служителів місцевого самоврядування та їх відповідальність за виконання службових обов'язків [27].

Однак цей Закон стосується насамперед проходження служби в органах місцевого самоврядування, але в цілому він також займає певне місце в системі правового регулювання місцевого самоврядування.

Разом з тим, у період з 2014 року в Україні розпочалася значна реформа місцевого самоврядування, спрямована на децентралізацію влади. Цей процес передбачав не тільки передачу частини повноважень від центральних органів до місцевих, але й зміни в організації та фінансуванні місцевої влади. Зокрема, прийняття нового законодавства, яке регулює питання бюджетної децентралізації, значно змінило механізм фінансування місцевих органів влади. Зміни, що відбулися в результаті реформи, покликані підвищити ефективність місцевої влади та забезпечити кращу реалізацію прав і свобод громадян [13].

Одним з важливих аспектів правового регулювання є законодавчі ініціативи, спрямовані на удосконалення управління територіями, в тому числі через запровадження ОТГ. Цей процес сприяв покращенню управлінської ефективності, наданню більш якісних послуг місцевим мешканцям та забезпеченню більш гнучкої реакції на місцеві виклики.

Деякі нові закони, такі як Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», дали місцевим органам влади більше повноважень і самостійності в управлінні. У результаті реформи було створено нові адміністративно-територіальні одиниці, що дозволило підвищити якість управління і посилити роль органів місцевого самоврядування. Даний Закон визначає умови, порядок та механізми об'єднання, зокрема добровільну згоду громад на об'єднання та затвердження рішення обласною радою. Закон також встановлює права та обов'язки органів місцевого самоврядування після об'єднання, зокрема щодо розподілу бюджетних коштів і ресурсів. Окрім того, документ передбачає надання фінансової та організаційної підтримки об'єднаним громадам для забезпечення їх самодостатності. Метою закону є зміцнення місцевого самоврядування та підвищення ефективності управління на місцях [28].

Разом з тим, в умовах воєнного стану державне управління зазнає суттєвих змін, зумовлених необхідністю забезпечення оборони та громадської безпеки. Особливістю цієї системи управління є поєднання оперативності прийняття рішень із дотриманням демократичних засад державності [29, с. 63]. Це досягається шляхом функціонування представницьких органів влади навіть за відсутності виборчого процесу. На місцевому та регіональному рівнях така організація передбачає тимчасове обмеження права територіальних громад на самоврядування та, відповідно, права громадян брати участь у місцевому самоврядуванні. Таке обмеження допустиме, оскільки воно не входить до переліку прав, які не можуть бути звужені навіть за умов воєнного стану (стаття 64 Конституції України) [3].

Важливим елементом управлінської системи в умовах воєнного стану є створення військових адміністрацій. Відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану», ці органи виконують функції управління, спрямовані на забезпечення оборони, громадської безпеки та правопорядку. Військові адміністрації отримують подвійне підпорядкування: вони підзвітні як Кабінету Міністрів України, так і Генеральному штабу Збройних Сил України. Основна мета створення таких адміністрацій – оперативне реагування на виклики безпеки та швидке прийняття управлінських рішень [30].

Незважаючи на появу військових адміністрацій, функціонування представницьких органів місцевого самоврядування не припиняється. Замість цього встановлюється механізм спільної та узгодженої роботи обох органів влади. Військові адміністрації отримують право впроваджувати спеціальні заходи, необхідні для національної безпеки та оборони. Частина повноважень місцевих рад (органів самоврядування) тимчасово передається до компетенції військових адміністрацій, що дозволяє підвищити ефективність управління на територіях, де діє воєнний стан.

Однією з найважливіших змін у цій системі стало надання військовим адміністраціям контрольних повноважень у сфері місцевих бюджетів. З

метою підвищення оперативності у прийнятті та реалізації фінансових рішень у березні 2022 року були внесені відповідні зміни до Бюджетного кодексу України. Ці зміни надали Кабінету Міністрів України право ухвалювати рішення про особливості формування та виконання місцевих бюджетів під час воєнного стану. Крім того, бюджетні повноваження місцевих органів самоврядування передано до компетенції військових адміністрацій, що дозволяє забезпечити швидку та ефективну реакцію на потреби оборони та громадської безпеки. Таким чином, у період воєнного стану відбувається перерозподіл фінансових та управлінських ресурсів для досягнення максимального рівня оперативності у виконанні завдань оборонного характеру [31, с. 9-10].

Також відносини у сфері місцевого самоврядування регулюються підзаконними актами. Підзаконні акти є важливими нормативними актами, які забезпечують детальне регулювання відносин у сфері місцевого самоврядування та реалізацію положень законів України. Вони не можуть суперечити законам, але надають конкретні інструкції і механізми для виконання законодавчих норм.

Наприклад, Кабінет Міністрів затверджує акти, що регулюють організацію місцевого самоврядування, процедури об'єднання територіальних громад, порядок формування місцевих бюджетів, а також механізми реалізації політики місцевого розвитку. Прикладом є постанова про затвердження порядку утворення об'єднаних територіальних громад або порядок надання субвенцій місцевим бюджетам [32].

Міністерство розвитку громад та територій України, видають накази, що конкретизують порядок виконання законодавчих актів на місцевому рівні. Це можуть бути документи щодо організаційних питань, проведення виборів, або вимоги до обліку та звітності органів місцевого самоврядування [33].

Органи місцевого самоврядування можуть приймати нормативно-правові акти, що регулюють питання місцевого значення в межах своєї

компетенції. Це можуть бути рішення про місцеві податки, благоустрій території, організацію надання послуг громадянам тощо.

Ці підзаконні акти доповнюють законодавство, забезпечуючи практичне виконання норм на місцях, а також дозволяють місцевим органам влади гнучко адаптувати правила під конкретні умови розвитку громад.

Разом з тим зазначимо, що міжнародні акти, які регулюють відносини у сфері місцевого самоврядування, мають також надзвичайно важливе значення для встановлення стандартів та принципів, що забезпечують ефективне і демократичне функціонування органів місцевого самоврядування. Вони визначають правові норми, що гарантують автономію місцевих органів влади, а також правами громадян на місцевому рівні. Наприклад, Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року – це основний документ Ради Європи, який визначає права місцевих органів влади, а також принципи, на яких повинна ґрунтуватися їх діяльність. Хартія вимагає від держав забезпечити місцевим органам самоврядування широкі повноваження, незалежність у здійсненні управлінських функцій, а також достатні фінансові ресурси для виконання їх завдань. Хартія також гарантує право громадян на участь у місцевому управлінні [34].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року також відноситься до важливих міжнародних стандартів у сфері місцевого самоврядування. Щоправда, хоча цей пакт не стосується безпосередньо місцевого самоврядування, він закріплює права громадян, зокрема право на участь в управлінні своєю країною, що може включати місцеві органи влади. Це право передбачає участь у виборах, волевиявлення на місцевому рівні [35].

Різні документи та резолюції ООН, що стосуються демократичного врядування та прав людини, також містять принципи, які мають вплив на місцеве самоврядування, зокрема щодо забезпечення участі громадян у прийнятті рішень, прав на свободу асоціацій та доступу до інформації на місцевому рівні.

Ці міжнародні акти забезпечують універсальні принципи, які сприяють розвитку місцевого самоврядування в країнах, зокрема, щодо демократичної участі громадян, автономії місцевих органів та фінансової незалежності місцевих громад. Вони створюють правову основу для реформування та удосконалення місцевого управління, що є важливим для забезпечення прав і свобод громадян.

Таким чином, правове регулювання місцевого самоврядування – це сукупність нормативно-правових актів, що визначають правові засади, принципи, структуру, повноваження та порядок діяльності органів місцевого самоврядування. Воно включає Конституцію України, закони, підзаконні акти, рішення органів місцевого самоврядування, а також міжнародні договори, ратифіковані Україною. Основною метою правового регулювання є забезпечення самостійності територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення та узгодження їхніх інтересів із загальнодержавними пріоритетами. Завдяки чітким правовим нормам забезпечується законність, прозорість та підзвітність органів місцевого самоврядування перед громадою. Таким чином, правове регулювання створює умови для ефективного функціонування органів самоврядування та зміцнення демократичних засад суспільства.

2.2 Сучасні тенденції реформування місцевого самоврядування в Україні

В умовах воєнного стану питання реформування місцевого самоврядування в Україні з одного боку не повинно стояти на порядку денному. Однак, зміни в системі місцевого самоврядування вже давно назріли, тому закономірно, що реформування місцевого самоврядування є ключовим напрямом розвитку демократичних інститутів України в цілому та місцевого самоврядування зокрема.

Сучасні проблеми, пов'язані з війною, децентралізацією, євроінтеграцією та необхідністю забезпечення ефективного управління на місцевому рівні, вимагають постійного вдосконалення системи місцевого самоврядування. Реформа децентралізації, розпочата у 2014 році, має на меті підвищення спроможності територіальних громад, забезпечення фінансової незалежності та ефективності місцевих органів влади. Зміни у сфері місцевого самоврядування не лише підвищують якість послуг для громадян, а й сприяють стійкості країни в умовах воєнного стану [13]. На жаль, через війну в Україні реформа децентралізації так і не була завершена, але незважаючи на це навіть під час війни продовжують впроваджуватися заходи, які були ще розроблені до війни, що спрямовані на посилення спроможності територіальних громад.

Як вже було зазначено, сучасні тенденції реформування місцевого самоврядування зводяться до проведення децентралізації. Тому закономірно, що одним із ключових завдань реформування місцевого самоврядування є децентралізація влади, яка передбачає передачу значної частини повноважень від центральних органів державної влади до органів місцевого самоврядування. Позитивним аспектом цього процесу є те, що саме децентралізація сприяє підвищенню спроможності громад самостійно ухвалювати рішення щодо місцевих питань та забезпечує можливість для громадян впливати на процес прийняття цих рішень. Цей підхід дозволяє органам місцевого самоврядування ефективніше використовувати ресурси та оперативніше реагувати на виклики, що постають перед громадами [36, с. 11].

Разом з тим, як зазначають науковців, іншим важливим аспектом реформування є фінансова децентралізація, яка передбачає надання територіальним громадам фінансової самостійності. Вона включає можливість громад формувати власні бюджети, отримувати доходи від місцевих податків і зборів та спрямовувати кошти на реалізацію місцевих програм розвитку. Завдяки фінансовій децентралізації громади мають змогу

самостійно визначати пріоритети використання бюджетних коштів, що підвищує відповідальність органів місцевого самоврядування за результативність своєї діяльності. Водночас це сприяє зменшенню залежності місцевих органів від центральної влади, що є важливою умовою для розвитку демократії на місцевому рівні [37, с. 37].

Важливо також відзначити, що сучасне реформування місцевого самоврядування передбачає оптимізацію адміністративно-територіального устрою України. В межах цієї реформи здійснюється укрупнення громад шляхом добровільного об'єднання сіл, селищ та міст у спроможні територіальні громади. Укрупнення громад дозволяє зменшити адміністративні витрати, підвищити ефективність управління ресурсами та створити умови для економічного зростання територій. У процесі об'єднання громад враховуються економічна доцільність, територіальна цілісність та можливість забезпечення доступності публічних послуг для всіх мешканців громади.

Ще одним важливим напрямом реформування є запровадження нових форм громадської участі в управлінні місцевими справами. Громадяни отримують можливість брати участь у консультаціях, обговореннях та ухваленні рішень, що стосуються розвитку територій. Це відбувається через інструменти громадського бюджету, електронних петицій, громадських слухань та інших механізмів участі громадян. Такий підхід сприяє посиленню взаємодії між владою та громадою, підвищенню рівня довіри до органів місцевої влади та забезпеченню відкритості та прозорості їхньої діяльності [28].

Також потрібно акцентувати особливу увагу на тому, що значна увага в процесі реформування місцевого самоврядування приділяється питанням цифровізації управлінських процесів. Впровадження електронних сервісів та цифрових технологій дозволяє зробити взаємодію між громадянами та органами місцевого самоврядування швидшою та зручнішою. Завдяки цифровим платформам громадяни мають можливість отримувати

адміністративні послуги онлайн, подавати заявки та звернення до органів влади через інтернет. Це підвищує оперативність розгляду звернень, зменшує рівень бюрократії та сприяє ефективному використанню ресурсів місцевого самоврядування.

У контексті воєнного стану реформування місцевого самоврядування в Україні набуває ще більшої актуальності. Під час війни особливого значення набуває оперативність прийняття управлінських рішень, координація зусиль органів місцевої влади та військових адміністрацій, забезпечення безпеки населення та підтримка критично важливої інфраструктури. У таких умовах можуть вводитися тимчасові зміни до системи управління на місцевому рівні, включаючи запровадження військових адміністрацій та передачу їм частини повноважень органів місцевого самоврядування. Це дозволяє забезпечити швидке реагування на надзвичайні ситуації та посилити контроль за виконанням рішень у період воєнного стану [38, с. 117].

Отже, в підсумку в процесі проведеного дослідження можемо зробити узагальнюючий висновок, що реформування місцевого самоврядування на сучасному етапі є важливим напрямом удосконалення державного управління в Україні. Цей процес пов'язаний із необхідністю забезпечення ефективності діяльності органів місцевої влади, підвищення рівня їхньої відповідальності перед громадянами та сприяння соціально-економічному розвитку територій. Основною метою реформування є створення дієвої, прозорої та самостійної системи місцевого самоврядування, здатної ефективно вирішувати питання місцевого значення в інтересах територіальних громад. Реформування місцевого самоврядування на сучасному етапі спрямоване на посилення самостійності громад, забезпечення фінансової незалежності та підвищення рівня прозорості діяльності органів місцевої влади. Децентралізація, фінансова автономія, цифровізація управлінських процесів та розширення участі громадян у прийнятті рішень є основними тенденціями реформування. Ці заходи сприяють зміцненню демократії на місцевому рівні, підвищенню якості

публічних послуг та забезпеченню сталого розвитку територіальних громад. Війна внесла свої корективи у цей процес, однак навіть в умовах надзвичайної ситуації принципи демократичності та правової визначеності продовжують відігравати важливу роль у функціонуванні місцевого самоврядування.

2.3 Зарубіжний досвід функціонування органів місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування в зарубіжних країнах посідає надзвичайно важливе місце. При чому в багатьох державах саме місцеве самоврядування є рушійною силою розвитку держави в цілому. В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення країна потребує ефективних моделей управління, які забезпечать швидке реагування на виклики та оперативне прийняття рішень. Саме тому, вважаємо, що досвід розвинених демократичних держав дозволяє перейняти кращі практики децентралізації влади, підвищення фінансової самостійності громад та забезпечення участі громадян в управлінні місцевими справами. Важливо врахувати зарубіжний досвід щодо взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної влади, особливо в умовах кризових ситуацій. Використання іноземних практик сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності місцевої влади. Застосування успішних моделей місцевого самоврядування дозволить Україні прискорити процес європейської інтеграції та відповідати міжнародним стандартам у сфері децентралізації.

У сучасному світі кожна країна виробила власну модель місцевого самоврядування, яка відповідає її історичним, соціальним та правовим традиціям. Дослідження зарубіжного досвіду функціонування органів місцевого самоврядування має велике значення для України, яка перебуває в процесі реформування цієї системи в контексті євроінтеграції та підвищення ефективності публічної влади. Запозичення кращих практик дозволяє

вдосконалити управління на місцевому рівні, зміцнити фінансову автономію громад та підвищити прозорість діяльності органів влади. У цьому есе буде розглянуто досвід функціонування органів місцевого самоврядування у країнах Європи та світу, а також окреслено можливості його адаптації до українських реалій.

Таким чином, дослідження та потенційно подальша адаптація зарубіжного досвіду є важливим кроком для створення ефективної системи місцевого самоврядування, що здатна забезпечити сталий розвиток територіальних громад.

В першу чергу проаналізуємо європейські моделі місцевого самоврядування, оскільки інтеграція України до Європейського Союзу (далі – ЄС) зумовлює потребу вивчення досвіду саме європейських держав.

Для України досить актуальною вбачається на перший погляд французька модель місцевого самоврядування.

Французька модель місцевого самоврядування базується на принципах централізації та контролю держави за діяльністю місцевих органів. Основу цієї системи місцевого самоврядування становлять комуни, департаменти та регіони, які мають певну автономію, але значною мірою підпорядковуються представникам центральної влади – префектам. Префекти виконують наглядові функції та контролюють відповідність рішень місцевих органів державній політиці. Ця модель дозволяє забезпечити єдність державного управління, але водночас обмежує повну самостійність органів місцевого самоврядування [39, с. 15].

На нашу думку, в зв'язку з цим застосування французького досвіду в Україні може в певній мірі згорнути процеси децентралізації і позбавити місцеве самоврядування додаткових повноважень, які воно отримало за результатами реформи 2014 року.

На відміну від французької моделі, німецька модель місцевого самоврядування базується на принципах децентралізації та субсидіарності,

що передбачає передачу владних повноважень на місця в обсязі, необхідному для ефективного виконання завдань.

Так, відмічаємо, що основу цієї моделі становлять общини (громади) та райони (крайзи), які мають право на самостійне вирішення місцевих питань. Державний нагляд за їх діяльністю обмежується лише контролем за дотриманням законодавства. Таким чином, фактично, ця модель ефективно поєднує державний контроль із фінансовою та організаційною автономією громад [39, с. 19].

Ми вважаємо, що німецький досвід організації місцевого самоврядування може бути корисним і для України, адже вплив держави на місцеве самоврядування є мінімізованим. Але це зумовлено насамперед федеративним устроєм Німеччини, а Україна є унітарною державою. Тому адаптація німецького досвіду в повній мірі неможлива.

Англосаксонська модель, яка використовується у Великій Британії, США та деяких країнах Співдружності, характеризується високим рівнем автономії органів місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування мають широкі повноваження та фінансову незалежність. У Великій Британії місцеві ради обираються громадянами і мають право приймати рішення щодо місцевих податків та зборів. Державна влада виконує лише наглядові функції, втручаючись у діяльність місцевої влади лише у випадках порушення закону. Ця модель забезпечує високу оперативність управлінських рішень та врахування інтересів місцевих громад [40, с. 199].

Скандинавська модель (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія, Ісландія) вирізняється високим рівнем соціальної орієнтованості. Так, відмічаємо, що за скандинавською моделлю місцеві органи влади мають значні повноваження у сфері надання соціальних послуг (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист). Основними адміністративними одиницями є комуни та регіони, що мають власні бюджети та здійснюють пряме управління соціальними послугами. Високий рівень самостійності органів місцевого

самоврядування досягається завдяки стабільному фінансуванню за рахунок місцевих податків [41, с. 71].

На нашу думку, скандинавська модель місцевого самоврядування в цілому є найбільш прийнятною для України і вбачаємо в подальшому використати саме цю модель при удосконаленні інституту місцевого самоврядування в Україні вже після війни.

Досить прогресивним вбачається іспанський досвід організації та функціонування місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування в Іспанії є важливим елементом її політичної системи, що базується на принципі децентралізації влади. Конституція Іспанії 1978 року надає автономним спільнотам значні повноваження в управлінні внутрішніми справами, включаючи питання освіти, охорони здоров'я та транспорту. Місцеві органи влади в Іспанії включають муніципальні ради та автономні громади. Муніципалітети відповідають за надання базових послуг, таких як водопостачання, утримання доріг і місцеве оподаткування. Система місцевого самоврядування також включає в себе вибори, на яких громадяни обирають мерів та депутатів, що представляють інтереси населення на місцевому рівні. Однією з ключових особливостей є високий рівень участі громадян у місцевому управлінні через різні форми прямої демократії, такі як референдуми. Місцеві органи влади мають значну роль у реалізації національної політики через передачу відповідних функцій від центрального уряду [39, с. 33].

Для України також актуальним буде польський досвід організації місцевого самоврядування з огляду на те, що після початку війни саме Польща надала фактично найбільшу підтримку нашій державі.

Місцеве самоврядування в Польщі є ключовим елементом демократичної системи управління державою. Воно базується на принципах децентралізації влади, субсидіарності та самостійності органів місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування в Польщі складається з трьох рівнів: гміни (основний рівень), повіту (проміжний рівень) та воєводства (регіональний рівень). Гміни є найменшими адміністративними одиницями та мають найбільший обсяг повноважень, включаючи управління комунальними послугами, освітою, охороною здоров'я та місцевим економічним розвитком. Повіти виконують контрольні та координаційні функції, об'єднуючи кілька гмін, а воєводства є найбільшими регіональними одиницями з власними радами та маршалками, які відповідають за стратегічний розвиток територій.

Органи місцевого самоврядування в Польщі мають значний рівень фінансової автономії, оскільки володіють правом на формування власних бюджетів та отримання доходів від місцевих податків і зборів. Важливим є те, що контроль за їх діяльністю здійснюється не лише державними органами, а й громадянами, які мають можливість брати участь у процесі прийняття рішень через громадські консультації та місцеві референдуми. Польща активно впроваджує європейські стандарти місцевого самоврядування відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування [42, с. 115].

Таким чином, система місцевого самоврядування Польщі вважається однією з найуспішніших серед країн Центрально-Східної Європи та є прикладом для інших держав у сфері децентралізації. Такий підхід сприяє ефективному управлінню територіями, розвитку місцевої демократії та підвищенню якості надання публічних послуг населенню.

Серед європейських держави актуальним вбачається словацький досвід функціонування місцевого самоврядування.

Місьцеве самоврядування в Словаччині є важливою частиною демократичної системи управління та забезпечується на двох рівнях: муніципальному (об'єднання міст і сіл) та регіональному (краї). Основними одиницями місцевого самоврядування є громади (обце) та міста (места), які мають право самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах

Конституції та законів. Органи самоврядування очолюють мери (старости) у громадах та приматори у містах, які обираються громадянами шляхом прямих виборів. Вони мають значні повноваження у сферах освіти, транспорту, соціального захисту, планування розвитку та управління комунальними послугами.

Регіональний рівень місцевого самоврядування представлений вищими територіальними одиницями – краї, яких у Словаччині вісім. Кожен край має свій представницький орган – самоврядну раду краю, яка відповідає за регіональний розвиток, транспортну інфраструктуру та соціальні послуги. Словаччина активно застосовує принцип субсидіарності, що дозволяє громадам і регіонам вирішувати більшість питань самостійно. Місцеве самоврядування Словаччини фінансується за рахунок місцевих податків, субвенцій від держави та грантів Європейського Союзу, що відповідно сприяє фінансовій автономії та підвищенню ефективності управління на місцях [43, с. 91].

Разом з тим, окрім європейських держав потрібно звернути увагу на досвід функціонування органів місцевого самоврядування й інших прогресивних державах світу.

У США органи місцевого самоврядування діють на рівні штатів, округів, муніципалітетів та спеціальних округів. Система місцевого самоврядування є надзвичайно децентралізованою, кожен штат має власне законодавство щодо організації місцевого управління. Основною рисою цієї системи є фінансова автономія та право органів місцевого самоврядування запроваджувати місцеві податки. У США активно розвивається концепція «громадянського суспільства», що передбачає залучення громадськості до процесу ухвалення рішень [44, с. 117].

Досить схожим із США є канадський досвід функціонування місцевого самоврядування, оскільки місцеве самоврядування в Канаді функціонує за принципом децентралізації та автономії провінцій. Так, зокрема, основну роль відіграють муніципалітети, які мають право встановлювати місцеві

податки та самостійно вирішувати питання економічного розвитку територій. Тому, особливістю канадської моделі є широке залучення громадян до процесу прийняття рішень, зокрема через публічні обговорення та консультації [45, с. 81].

В цілому американський та канадський досвід може бути корисним для України з огляду на чітко виражену децентралізацію місцевої влади і мінімізацію втручання держави в управління місцевими справами.

В свою чергу, в Японії місцеве самоврядування здійснюється на рівні префектур та муніципалітетів. Основною особливістю японської моделі є висока відповідальність місцевих органів за соціально-економічний розвиток територій. Самоврядні органи мають значні повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я та житлового господарства. При цьому, держава контролює діяльність органів місцевого самоврядування через систему адміністративного нагляду [46, с. 231].

Китайський досвід місцевого самоврядування має унікальні особливості, оскільки він поєднує елементи децентралізації з жорстким контролем центральної влади. Основу місцевого управління становлять народні конгреси та народні уряди, які діють на рівні провінцій, міст, повітів і сіл. Місцеві органи самоврядування формально мають певну автономію у питаннях соціально-економічного розвитку та управління місцевими ресурсами, проте фактично підпорядковуються Комуністичній партії Китаю. Важливим інструментом контролю та координації є система «подвійного підпорядкування», за якою місцеві органи підзвітні як центральному уряду, так і вищим рівням місцевої адміністрації. Такий підхід дозволяє центральній владі зберігати контроль над місцевими процесами, але водночас надає регіонам можливість адаптувати рішення до місцевих умов [47, с. 185].

В цілому японський і китайський досвід навряд чи можуть бути корисними для України в зв'язку з такою жорсткою централізацією влади і впливом на громади.

Таким чином, досвід зарубіжних країн демонструє різноманітні підходи до організації місцевого самоврядування, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Французька модель забезпечує єдність державної політики, але обмежує автономію громад, що не підходить для України. Англосаксонська та скандинавська моделі дають можливість громадянам активно впливати на ухвалення місцевих рішень та забезпечують фінансову незалежність місцевих бюджетів. Німецька модель ефективно поєднує автономію з контролем з боку держави. США і Канада пропонують модель децентралізованого місцевого самоврядування, а Японія та Китай навпаки мають в основі жорстку централізацію місцевого самоврядування. На нашу думку, для України актуальним є запозичення елементів німецької та скандинавської моделей, а також врахування досвіду Польщі та Словаччини, США та Канади, оскільки вони забезпечують баланс між автономією громад та контролем з боку держави. Особливо важливою є фінансова самостійність місцевих органів, яка дозволяє ефективно реагувати на місцеві потреби та забезпечувати сталість місцевого розвитку. Зарубіжний досвід має стати основою для подальшого реформування системи місцевого самоврядування в Україні, що дозволить забезпечити сталий розвиток громад та підвищити якість надання публічних послуг.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1 Особливості організації та діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування стикаються з низкою унікальних проблем, які вимагають від них оперативності, гнучкості та високого рівня відповідальності, яких ще не було ніколи за часів незалежності України. Під час війни важливо не тільки забезпечити безпеку громадян, а й зберегти функціонування життєво важливих інфраструктурних та соціальних служб. У цих умовах органи місцевого самоврядування повинні адаптувати свою діяльність до нових реалій, зберігаючи при цьому ефективність управління та підтримку соціального миру. Тому потрібно проаналізувати як органи місцевого самоврядування функціонують в умовах воєнного стану.

Варто зазначити, що специфікою організації та діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану є те, що вони можуть функціонувати як і раніше відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» і в статусі військово-цивільної адміністрації.

Так, зокрема, для виконання повноважень місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у випадках, встановлених цим Законом, в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції можуть утворюватися військово-цивільні адміністрації (далі – ВЦА) [48].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» ВЦА – це тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при

Службі безпеки України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі проведення антитерористичної операції) або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях) і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії російської федерації, зокрема проведення антитерористичної операції [48].

Крім того вищезазначений закон визначає, що ВЦА населених пунктів – це тимчасові державні органи, що здійснюють на територіях відповідних територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України, повноваження сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, сільських, селищних, міських голів та інші повноваження, визначені цим Законом [48].

Як приклад можемо назвати функціонування Чернігівської міської військової адміністрації. Чернігівська міська військова адміністрація Чернігівського району Чернігівської області була утворена 7 лютого 2023 року Указом Президента України №69/2023 «Про утворення військової адміністрації» [49]. Так, зокрема, в цілому, повноваження Чернігівської міської військової адміністрації Чернігівського району Чернігівської області визначено Законом України «Про правовий режим воєнного стану», а саме статтею 15 цього Закону, що введений в дію 24 лютого 2022 року Указом Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [50].

Аналізуючи повноваження органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, закономірно, що однією з основних функцій є забезпечення

безпеки на території громади. Це включає в себе організацію цивільного захисту, евакуацію населення в разі необхідності, забезпечення порядку та охорони об'єктів критичної інфраструктури. Важливою складовою цієї діяльності є співпраця з правоохоронними органами та військовими, які разом з місцевими владними структурами працюють над забезпеченням безпеки. У період війни місцеві органи влади можуть бути залучені до формування та координації заходів цивільної оборони, зокрема щодо укриттів, розподілу гуманітарної допомоги та відновлення пошкоджених інфраструктур.

Одним із основних аспектів забезпечення безпеки є організація цивільного захисту населення. Місцеві органи влади повинні здійснювати моніторинг ситуації на своїх територіях, визначати зони ризику та вживати заходів щодо мінімізації загроз для життя і здоров'я громадян. Для цього важливо створити та підтримувати в належному стані системи укриттів і бомбосховищ, а також інформувати населення про їх розташування та правила користування. При цьому, спільно з правоохоронними органами та військовими місцеві органи забезпечують охорону об'єктів критичної інфраструктури, таких як лікарні, водопостачання, енергетичні мережі та транспортні вузли.

Забезпечення безпеки громадян також включає в себе організацію ефективної евакуації. У разі загрози чи безпосереднього вторгнення місцеві органи самоврядування несуть відповідальність за організацію процесу евакуації, зокрема за визначення безпечних маршрутів, створення пунктів прийому та обробки евакуйованих осіб, а також за збереження прав і свобод цивільних осіб під час евакуаційних процесів. Місцева влада повинна забезпечити доступ до базових послуг під час евакуації, таких як медичні пункти, їжа, вода та тимчасове житло [51, с. 90].

Особливу увагу органи місцевого самоврядування повинні приділяти підтримці правопорядку в умовах воєнного стану. Вони повинні співпрацювати з поліцією та іншими правоохоронними органами для

попередження злочинності, забезпечення громадського порядку і запобігання паніці серед населення. Це може включати створення місцевих патрулів, контроль за дотриманням комендантської години, а також організацію пунктів перевірки на в'їздах до міста чи села.

Крім того, потрібно зазначити, що в умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування повинні оперативно реагувати на зміни ситуації, щоб забезпечити безпеку не лише в контексті фізичних загроз, але й інформаційних. Вони повинні вести активну інформаційну кампанію, спрямовану на попередження громадян про можливі загрози, коректну поведінку під час повітряних тривог та інші важливі аспекти безпеки. Водночас органи місцевої влади повинні бути готові до боротьби з дезінформацією та пропагандою, адже під час війни це може стати серйозною загрозою для національної безпеки.

Особливо важливою є організація психологічної підтримки для громадян, які постраждали від війни або переживають стрес через бойові дії. Місцеві органи самоврядування мають забезпечити доступ до психологічної допомоги, організувати роботи кризових центрів для надання психологічної та соціальної підтримки, а також створювати умови для безпеки родин, які пережили травматичні події.

Для забезпечення безпеки громадян місцеві органи самоврядування активно співпрацюють з організаціями цивільної оборони, волонтерськими групами та міжнародними гуманітарними місіями, забезпечуючи належний рівень захисту на рівні громади. Вони координують діяльність благодійних фондів та організують допомогу тим, хто перебуває в зонах бойових дій або є внутрішньо переміщеними особами. Забезпечення стабільного і безпечного життєвого середовища в умовах війни потребує злагоджених зусиль усіх гілок влади, і місцеве самоврядування займає ключову позицію в цьому процесі [52, с. 247].

Органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні надання адміністративних послуг, навіть у надзвичайних

умовах воєнного стану. Під час війни, коли ситуація на території країни може змінюватися дуже швидко, органи місцевої влади повинні не лише виконувати традиційні функції, а й адаптувати свою діяльність до нових реалій, гарантуючи громадянам доступ до основних державних послуг та виконання адміністративних процедур.

В умовах воєнного стану багато громадян може потребувати змін у документах, зокрема у зв'язку з переміщенням, зміною місця проживання, або необхідністю отримання тимчасових посвідчень особи. Місцеві органи самоврядування забезпечують реєстрацію і видачу відповідних документів, таких як паспорти, довідки про місце проживання, довідки про переміщення та інші необхідні документи, які гарантують захист прав громадян у складних умовах війни.

Разом з тим, невід'ємною частиною роботи органів місцевого самоврядування в умовах війни є збереження функціонування соціальних послуг. Вони повинні оперативно реагувати на потреби громадян у сфері медицини, освіти, надання соціальної допомоги.

В свою чергу, потрібно зазначити, що в кризових ситуаціях зростає навантаження на медичні установи, тому органи місцевої влади повинні здійснювати координацію між медичними закладами та громадянами, особливо у регіонах, де спостерігається посилене навантаження через евакуацію населення або активні бойові дії. Також важливо організувати своєчасну допомогу внутрішньо переміщеним особам, які часто стикаються з проблемами у доступі до основних послуг [53, с. 211].

Під час війни органи місцевого самоврядування також беруть на себе управління гуманітарною допомогою, забезпеченням їжею, ліками та іншими необхідними ресурсами. При цьому, у час війни це стає однією з головних функцій, оскільки потреби населення в основних товарах і послугах значно зростають. Місцеві органи влади, у тісній взаємодії з благодійними організаціями, міжнародними партнерами та волонтерами, організовують центри збору і розподілу гуманітарної допомоги, надають підтримку людям,

які втратили свої домівки, а також піклуються про людей з обмеженими можливостями та літніх осіб.

Забезпечення функціонування економіки на місцевому рівні – ще один важливий аспект діяльності органів місцевого самоврядування в умовах війни, адже сильна економіка – це крок до перемоги. Це включає не лише підтримку підприємств, що функціонують на території громади, а й створення умов для розвитку нових форм бізнесу, які можуть бути стійкими навіть в умовах війни. У цьому контексті органи місцевої влади повинні активно співпрацювати з бізнес-середовищем, забезпечувати гнучкість у податковій політиці, підтримку малих і середніх підприємств, а також створювати умови для збереження робочих місць і стабільної роботи економічних структур.

Таким чином, безперечно, у період воєнного стану органи місцевого самоврядування мають сприяти підприємствам у підтримці їх діяльності, зокрема через надання адміністративних послуг, що стосуються реєстрації бізнесу, отримання ліцензій та дозволів, а також допомогу в організації робочих місць для громадян, які постраждали від війни. Важливо також підтримувати малий бізнес, що дозволяє зберегти економічну стабільність на місцевому рівні [54, с. 97].

Особливу роль відіграють комунікаційні та інформаційні функції органів місцевого самоврядування. Це надзвичайно важливо з огляду на те, що в умовах воєнного стану важливо мати надійні канали зв'язку з населенням, щоб інформувати громадян про важливі зміни, евакуацію, надзвичайні ситуації, а також надавати психологічну підтримку тим, хто перебуває в стресовому стані.

Органи місцевого самоврядування повинні бути здатними швидко реагувати на будь-які зміни та передавати цю інформацію через різні платформи – від офіційних веб-сайтів до соціальних мереж. Транспарентність і доступність інформації стають особливо важливими,

оскільки під час війни неправдиві чутки та паніка можуть завдати серйозної шкоди.

Крім того, органи місцевого самоврядування повинні бути готові до швидкої адаптації та змін у своїй діяльності в разі непередбачуваних обставин. Це вимагає наявності системи резервування і планів дій на випадок надзвичайних ситуацій, а також здатності швидко приймати рішення в умовах, коли нормальне функціонування адміністративних процедур може бути порушене.

Захист прав і свобод громадян також залишається одним з пріоритетів місцевої влади в умовах воєнного стану. Органи місцевого самоврядування повинні забезпечити доступ до правосуддя, надавати правову допомогу громадянам, що постраждали від війни, а також брати участь у процесах відновлення правопорядку на місцевому рівні.

Одним з головних завдань місцевої влади є забезпечення основних прав і свобод громадян, навіть у найскладніших умовах. В умовах війни особливо важливими є права на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність [3]. Органи місцевого самоврядування повинні зробити все можливе для того, щоб мінімізувати ризики для життя громадян, організувати ефективні системи евакуації, надавати медичну допомогу постраждалим та захищати права мирних жителів. Саме тому, у разі загрози збройного нападу чи окупації місцеві органи повинні забезпечити громадянам доступ до укриттів, а також інформувати про небезпеки через канали місцевих ЗМІ та соціальні мережі.

Захист прав громадян у воєнний час не обмежується лише фізичним безпековим контекстом. Важливим аспектом є також захист соціальних прав, таких як право на освіту, медичне обслуговування, соціальні виплати та допомогу. Місцева влада повинна створювати умови для доступу до цих послуг навіть в умовах кризи. Медичні заклади, наприклад, мають працювати в умовах обмежених ресурсів, а органи місцевого самоврядування повинні координувати допомогу в постраждалих районах та забезпечувати громадян

необхідними засобами для виживання. В умовах воєнного стану також важливо зберегти доступ до освіти, хоча у деяких випадках може бути необхідно адаптувати освітній процес до нових умов – наприклад, шляхом організації дистанційного навчання або забезпечення тимчасових шкіл у безпечних зонах [55, с. 387].

Захист прав громадян в умовах воєнного стану передбачає і гарантії на правову допомогу. Місцеві органи самоврядування повинні створювати умови для доступу до правосуддя, організовувати консультації, правову допомогу та підтримку для осіб, які зазнали утисків під час війни. Вони мають організувати роботу мобільних правозахисних груп, які можуть виїжджати до віддалених або небезпечних регіонів, щоб допомогти людям у вирішенні правових питань. Крім того, органи місцевого самоврядування повинні дбати про захист прав внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), які часто стикаються з серйозними труднощами при отриманні доступу до житла, медичних послуг та соціальних виплат.

Особливу увагу органи місцевого самоврядування повинні приділяти захисту прав вразливих груп населення. Це можуть бути діти, літні люди, особи з інвалідністю, які під час війни стикаються з додатковими труднощами. Місцеві органи влади повинні забезпечити ці категорії громадян соціальною підтримкою, створювати спеціалізовані пункти допомоги та надавати необхідні ресурси для їхнього утримання та забезпечення базових потреб. Для цього необхідна ефективна взаємодія з гуманітарними організаціями та міжнародними партнерами, які можуть надати необхідну допомогу.

Разом з тим, у час війни одним із головних питань для місцевих органів самоврядування є балансування між необхідністю обмеження прав і свобод заради безпеки та збереженням основних прав людини. Наприклад, обмеження на свободу пересування, введення комендантської години або примусові заходи для забезпечення порядку в умовах кризових ситуацій можуть порушити права громадян. Саме тому, у таких випадках місцева

влада повинна діяти в межах закону, ретельно документуючи всі рішення і дії, щоб мінімізувати можливість зловживань і зберегти довіру громадян [56, с. 39].

В умовах воєнного стану місцеві органи самоврядування здійснюють важливі функції щодо обліку мобілізованих осіб, надання відстрочок, реєстрації добровольців та надання інших адміністративних послуг, які пов'язані з національною безпекою та обороною. Вони також сприяють виконанню мобілізаційних заходів на місцях, організовуючи роботу призовних комісій та взаємодію з військовими частинами.

У контексті воєнного стану важливою є також адаптація роботи органів місцевого самоврядування до нових реалій. Це передбачає не тільки збереження доступу громадян до основних адміністративних послуг, але й швидку адаптацію адміністративних процедур до умов кризової ситуації. Протягом воєнного стану місцеві органи влади зобов'язані бути гнучкими, орієнтуючись на потреби громадян і забезпечення їхніх прав, а також взаємодіяти з різними державними і недержавними структурами для забезпечення нормального функціонування громади [57, с. 199].

Таким чином, як можемо помітити, органи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану виконують надзвичайно важливу роль у наданні адміністративних послуг, що є основою для підтримки стабільності та забезпечення потреб громадян навіть у найскладніші періоди. Вони повинні оперативно реагувати на ситуацію, зберігаючи основні функції та права, необхідні для виживання та розвитку громади.

Незважаючи на всі труднощі, органи місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану, демонструють значну стійкість та адаптивність до нових викликів. Вони відіграють важливу роль у підтримці національної безпеки, стабільності та життєдіяльності громад, а їх ефективна робота стає важливою складовою частиною перемоги у війні.

Таким чином, органи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану стають ключовим інструментом для збереження стабільності в державі.

В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування відіграють критичну роль у забезпеченні стабільності та безпеки громад, оперативно адаптуючи свою діяльність до нових реалій. Вони не лише виконують традиційні адміністративні функції, а й організують евакуацію, надають соціальні послуги, забезпечують інформаційну підтримку та співпрацюють із центральними органами влади та міжнародними організаціями. Збереження доступу до основних адміністративних послуг, таких як реєстрація, медична допомога, соціальні виплати, стає пріоритетом для місцевих органів влади. Водночас вони мають бути гнучкими і готовими до швидких змін, адже ситуація на місцях може змінюватися дуже швидко. Загалом, органи місцевого самоврядування забезпечують основні права і потреби громадян, підтримуючи функціонування суспільства навіть у найскладніших умовах.

3.2 Проблемні питання та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану

Війна, що триває вже майже три роки змінила не лише політичний, а й адміністративно-управлінський контекст, поставивши перед органами місцевого самоврядування нові виклики. На тлі збройного конфлікту, численних гуманітарних та соціальних кризових ситуацій, органи місцевого самоврядування мають забезпечувати стабільність і безпеку на місцях, ефективно управляти ресурсами, надавати необхідні послуги для населення і сприяти збереженню прав громадян. Однак, на шляху до досягнення цих цілей виникають численні проблеми, які вимагають системного підходу до вирішення.

В зв'язку з вищезазначеними обставинами, в умовах воєнного стану одним із найбільш актуальних питань постало функціонування органів місцевого самоврядування. Це важливо насамперед з огляду на те, що саме органи місцевого самоврядування та відповідно територіальні громади забезпечують функціонування адміністративно-територіальних одиниць і

чинять спротив агресору. На жаль, на сьогодні окремі території України тимчасово окуповані, а тому реального оперативного впливу на тимчасово окуповані території Криму, Донеччини, Луганщини, Херсонщини чи Запоріжжя відповідні органи місцевого самоврядування не мають.

Органи місцевого самоврядування в Україні, як суб'єкти публічної влади, знаходяться на передовій лінії в умовах воєнного стану. Вони стикаються з численними проблемами, які потребують швидких і ефективних рішень, однак водночас перед ними відкриваються перспективи для розвитку і зміцнення своїх функцій. Тому проаналізуємо, які існують проблеми в органах місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану та визначимо, які кроки можливо зробити для удосконалення відповідно їх роботи [58, с. 15].

Проблеми організації місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в цілому такі:

1. Недостатнє фінансування та обмеження ресурсів. Однією з основних проблем для місцевих органів влади є дефіцит фінансових та матеріальних ресурсів, що виникає через збільшення витрат на забезпечення безпеки, надання гуманітарної допомоги та підтримку внутрішньо переміщених осіб. Місцеві бюджети часто стикаються з обмеженнями, що значно ускладнює реалізацію соціальних програм і проектів розвитку інфраструктури.

Таким чином, безумовно, в умовах війни пріоритетними стають витрати на оборону та безпеку, але недостатнє фінансування для місцевих потреб може призвести до зниження якості надання адміністративних послуг, погіршення соціальної ситуації та навіть до занепаду деяких територій.

2. Мобільність та переміщення населення. Масові переміщення людей через збройний конфлікт створюють додаткові навантаження на органи місцевого самоврядування. Оскільки війна змушує багато громадян залишати свої домівки, виникають нові виклики для місцевих адміністрацій, такі як реєстрація переселенців, надання їм тимчасового житла, доступ до медичних та соціальних послуг, а також організація робочих місць. Враховуючи

численну кількість внутрішньо переміщених осіб, місцеві органи влади повинні забезпечити рівний доступ до цих послуг, що потребує значних ресурсів і координації з іншими рівнями влади.

3. Проблема окупованих територій. Однією з найбільших проблем є організація місцевого самоврядування на тимчасово окупованих територіях або в зонах бойових дій. В таких умовах органи місцевого самоврядування можуть бути відрізані від централізованої підтримки, що ускладнює реалізацію базових функцій. Зокрема, виникає проблема відновлення інфраструктури, надання правової допомоги, повернення втрачених прав та реабілітації постраждалих осіб. Окупація також призводить до порушення прав громадян, що вимагає від місцевих органів самоврядування не лише забезпечення базових потреб, а й захисту прав людини в умовах воєнного стану [59, с. 79-80].

4. Невизначеність у правовому полі та суперечливі норми. В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування стикаються з правовими обмеженнями, які можуть мати суперечливий характер. Існуючі норми часто не узгоджуються з реаліями війни, що створює труднощі в правозастосуванні. Наприклад, у питаннях регулювання мобілізації, розподілу гуманітарної допомоги, забезпечення безпеки на місцях часто не вистачає чітких механізмів, що призводить до правових колізій. Тому в умовах воєнного стану необхідно провести удосконалення правового поля, яке дозволить органам місцевого самоврядування працювати ефективно та відповідно до обставин.

5. Зростання корупційних ризиків. Воєнний стан створює сприятливі умови для зловживань та корупційних практик на місцевому рівні. Особливо це стосується розподілу гуманітарної допомоги, організації евакуації, відновлення інфраструктури та виділення бюджетних коштів. Місцеві органи самоврядування часто працюють у надзвичайних умовах, коли швидкість прийняття рішень є критичною, що може підвищувати ризик нецільового використання ресурсів або навіть корупційних схем. З цією проблемою

необхідно активно боротися через посилення контролю та прозорості в усіх процесах [60, с. 191].

Безумовно, вищезазначені проблеми є на сьогодні фактично в кожній громаді. Особливо відчутними вони є в прикордонні з росією, адже агресор постійно стримує розвиток громад, і першочерговим завданням органів місцевого самоврядування в Україні становиться забезпечення безпеки громадян.

При чому потрібно зазначити, що ці проблеми носять масштабний характер. Напевно найбільший з часів Другої світової війни збиток було завдано місцевому самоврядуванню в історії. Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило тимчасову окупацію значної частини території країни, масові руйнування інфраструктури, мільйони вимушених переселенців та катастрофічне скорочення економіки. З початком агресії близько 4 тисяч населених пунктів в 231 територіальній громаді опинилися під окупацією. Це охопило 11 областей України, зокрема Донецьку, Луганську, Житомирську, Запорізьку, Київську, Миколаївську, Харківську, Херсонську, Чернігівську, Сумську та Одеську.

Окупанти зруйнували українську систему управління, як місцеве самоврядування, так і державні органи, а також припинили надання основних публічних послуг у сферах освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення. В деяких районах намагалися ввести російські гроші в обіг, запроваджуючи російські навчальні програми в закладах освіти, замінюючи українські підручники на російські та видаючи дипломи за російським зразком.

Крім того, потрібно зазначити, що для примусу населення до співпраці була створена штучна гуманітарна криза, зокрема у постачанні продуктів харчування та необхідних товарів. Крім того, було заблоковано українське теле- та радіомовлення.

Під час окупації також мали місце випадки колабораціонізму, а псевдореферендуми, організовані окупантами в таких регіонах, як частини

Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей у вересні 2022 року, стали інструментами дестабілізації ситуації та легітимізації окупаційної влади.

Навіть після деокупації громади, які зазнали значних руйнувань, стикаються з численними проблемами, серед яких найсерйознішими є наступні:

- відсутність доступу до основних публічних послуг, таких як електропостачання, водопостачання, теплопостачання та газопостачання;
- руйнування соціальної інфраструктури та житлового фонду, адміністративних будівель органів влади та інших публічних установ, що веде до погіршення якості та доступності послуг;
- замінування житла, публічних споруд, сільськогосподарських земель та лісових масивів;
- пошкодження дорожньої інфраструктури між населеними пунктами, що обмежує доступ до важливих послуг, таких як невідкладна медична допомога та пожежна безпека;
- відсутність або недостатня кількість бомбосховищ та укриттів;
- зниження економічної активності через руйнування підприємств, загрози безпеки та втрату людських ресурсів [61, с. 125].

Ці труднощі ускладнюються продовженням обстрілів і бомбардувань, оскільки деякі деокуповані території залишаються в зоні досяжності ворожої артилерії.

Але навіть в таких складних умовах потрібно думати про удосконалення роботи органів місцевого самоврядування. Саме тому, на наш погляд, перспективи розвитку місцевого самоврядування в умовах воєнного стану такі:

1. Децентралізація та посилення місцевої автономії. Однією з головних перспектив є подальша децентралізація влади та посилення ролі органів місцевого самоврядування. В умовах воєнного стану місцеві органи влади повинні мати більшу автономію у прийнятті рішень і управлінні ресурсами.

Це дозволить швидше реагувати на місцеві потреби, ефективніше мобілізувати ресурси, а також зробить місцеві громади більш стійкими до зовнішніх загроз і внутрішніх криз. Продовження реформи децентралізації дасть органам місцевого самоврядування більше повноважень і можливостей для самостійного вирішення проблем, що виникають.

2. Інформаційні технології та електронні послуги. Перспективи розвитку місцевого самоврядування також пов'язані з використанням сучасних інформаційних технологій. Цифровізація адміністративних послуг, автоматизація процесів реєстрації, надання соціальних виплат та інші ініціативи можуть значно полегшити роботу органів місцевого самоврядування в умовах обмежених ресурсів. Зокрема, у період воєнного стану, коли фізичне спілкування може бути обмежено, електронні послуги та онлайн-платформи стануть важливим інструментом для надання адміністративних послуг громадянам, зокрема внутрішньо переміщеним особам.

3. Міжнародна підтримка та співпраця. Важливим фактором для розвитку місцевого самоврядування є міжнародна підтримка. Україні необхідна допомога міжнародних організацій і партнерів для відновлення зруйнованої інфраструктури, надання гуманітарної допомоги та зміцнення правових і адміністративних інститутів на місцевому рівні. Співпраця з міжнародними організаціями дозволить залучити додаткові ресурси та розвивати нові механізми допомоги, що значно підвищить стійкість громад і органів місцевого самоврядування.

4. Підвищення кваліфікації кадрів. Для того, щоб місцеві органи самоврядування могли ефективно функціонувати в умовах воєнного стану, необхідно підвищувати кваліфікацію кадрів. Це включає навчання місцевих посадовців щодо роботи в умовах кризових ситуацій, управління кризами, а також використання сучасних інструментів управління. Місцеві органи влади мають бути здатні швидко реагувати на зміни ситуації, тому постійне

підвищення рівня компетентності є важливим кроком для забезпечення ефективності роботи в умовах воєнного стану.

5. Розвиток соціальної інфраструктури та реабілітація. Після завершення активних бойових дій в Україні буде необхідно активно працювати над відновленням соціальної інфраструктури. Це включатиме реконструкцію житла, відновлення медичних і освітніх закладів, а також створення умов для реабілітації постраждалих від війни. Місцеві органи самоврядування повинні стати центром цього процесу, забезпечуючи координацію між державними органами, міжнародними партнерами і місцевими громадами [62, с. 11].

Навіть під час воєнного стану місцеве самоврядування відновлюється в продовжує розвиватися. Ключовим кроком у цьому напрямку стало оновлення Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року, що було ініційовано Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України. У процесі консультацій з головами деокупованих територіальних громад, які нині є керівниками місцевих військових адміністрацій, а також з представниками експертного середовища та волонтерів, що працюють у цих районах, було запропоновано акцентувати увагу на відновленні системи публічного управління та наданні послуг на деокупованих територіях як окремої оперативної мети (Стратегічна ціль III «Розбудова ефективного багаторівневого врядування», Оперативна ціль 3.3 «Відновлення системи публічного управління та надання послуг на деокупованих територіях»). Зокрема, було визначено низку завдань, для вирішення яких необхідно об'єднати зусилля державного, регіонального та місцевого рівнів влади, серед яких:

- створення кадрового резерву для організації управління та надання основних послуг на деокупованих територіях;
- відновлення управлінської системи на деокупованих територіях і забезпечення її стійкості;
- відновлення базових муніципальних та адміністративних послуг;

- здійснення термінових заходів щодо економічної та соціальної реабілітації;
- створення умов для інтеграції деокупованих територій в єдиний інформаційний простір України та протидія інформаційному впливу росії;
- подолання наслідків мілітаризації всіх сфер життєдіяльності, перепідготовка фахівців;
- запровадження системи психологічної підтримки та ментальної реінтеграції для мешканців деокупованих територій [63].

Замість простого відновлення територій до рівня, який існував до повномасштабного вторгнення, необхідно зосередитись на їх розвитку. Для цього важливо підкреслити значення інших завдань, визначених цією Стратегією, зокрема:

- забезпечення стійкості та ефективності публічного управління з урахуванням нових безпекових, демографічних та економічних викликів;
- розробка порядку відновлення місцевого самоврядування на деокупованих територіях, де були створені військові адміністрації;
- створення умов для відновлення та стимулювання економічної активності, зокрема через визначення нових стратегічних орієнтирів для змін у структурі економіки постраждалих регіонів [63].

Такі зміни сприятимуть розвитку місцевого самоврядування в цілому, та відновленню тих громад, які постраждали від російської агресії. Такі кроки є вкрай необхідними для збереження держави.

Таким чином, можна зробити узагальнюючий висновок, що в умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування в Україні стикаються з серйозними викликами, такими як дефіцит фінансування, мобільність населення, правова невизначеність та загроза корупційних ризиків. Наявність внутрішньо переміщених осіб, відсутність стабільності на тимчасово окупованих територіях і необхідність забезпечення базових потреб громадян ставлять додаткові навантаження на місцеву владу. Проблеми з фінансуванням та ресурсами потребують активної підтримки з боку держави

та міжнародних партнерів. Однак, перспектива подальшої децентралізації, розвиток електронних послуг і міжнародна співпраця відкривають нові можливості для зміцнення місцевого самоврядування. Вдосконалення правового поля та підвищення кваліфікації кадрів дозволить органам місцевої влади бути більш ефективними в умовах криз. Важливим є також відновлення інфраструктури та реабілітація постраждалих громад. Успішний розвиток місцевого самоврядування в цих умовах є важливим фактором для стабільності та відновлення країни після війни.

ВИСНОВКИ

Отже, на основі проведеного вивчення особливостей специфіки функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану було сформульовано наступні висновки.

1. Місцеве самоврядування – це система організації та здійснення публічної влади на місцевому рівні, яка забезпечує права територіальних громад на самостійне вирішення питань місцевого значення відповідно до законодавства країни. Місцеве самоврядування є основним інструментом демократичного управління, яке дає можливість громадянам безпосередньо або через своїх представників брати участь у вирішенні справ, що стосуються їхнього повсякденного життя. Основною ознакою місцевого самоврядування є автономія територіальних громад, що дозволяє їм розвивати власну інфраструктуру, організовувати соціальні послуги, забезпечувати порядок і безпеку, а також активно брати участь у розробці та реалізації місцевих політик.

Місцеве самоврядування включає в себе низку важливих елементів: виборні органи місцевої влади (міські, сільські, селищні ради), право громадян брати участь у керуванні місцевими справами, фінансову автономію (формування місцевих бюджетів, встановлення податків і зборів), а також можливість для громадян здійснювати місцеву ініціативу й контролювати діяльність органів місцевого самоврядування через механізми демократії та підзвітності.

Місцеве самоврядування є важливим аспектом демократичного розвитку держави, забезпечуючи громадянам право на участь у прийнятті рішень, які безпосередньо впливають на їхнє життя. Воно сприяє більш ефективному управлінню територіями, адже дозволяє враховувати специфіку і потреби кожної громади. Разом з тим, місцеве самоврядування сприяє розвитку правової держави, забезпечуючи баланс між державними органами і

органами місцевої влади, що є ключовим для стабільного і сталого розвитку суспільства.

2. Принципи місцевого самоврядування – це основні правила та ідеї, які лежать в основі організації та діяльності органів місцевого самоврядування в Україні. Вони визначають порядок, за яким органи місцевого самоврядування повинні взаємодіяти з територіальними громадами, іншими органами влади та державними структурами, забезпечуючи ефективно і справедливо управління на місцевому рівні. Ці принципи сприяють досягненню цілей демократичного управління, забезпечення прав і свобод громадян, а також формуванню стабільної та ефективної системи влади на місцях.

Серед основних принципів місцевого самоврядування виділяються: народовладдя, законність, гласність, колегіальність, виборність органів місцевого самоврядування, а також принципи самостійності, підзвітності, відповідальності, державної підтримки та судового захисту прав місцевого самоврядування. Кожен з цих принципів вказує на важливість інтеграції прав громадян в процеси управління на місцевому рівні, а також на необхідність забезпечення ефективного контролю та підтримки з боку держави. Принципи місцевого самоврядування є важливою складовою демократичного процесу управління в Україні, які забезпечують баланс між правами громадян, ефективністю органів місцевого управління та контролем з боку держави. Вони допомагають забезпечити відповідальність органів влади перед територіальними громадами, стимулюючи розвиток місцевих громад і сприяючи реалізації їхніх інтересів на всіх етапах управлінської діяльності.

3. Система місцевого самоврядування в Україні пройшла складний шлях становлення та розвитку, проходячи через різні етапи, від феодальних часів до демократичного правового регулювання після проголошення незалежності. Становлення, розвиток та еволюція системи місцевого самоврядування в Україні свідчать про поступове, але суттєве зміцнення місцевих органів влади. Початкові етапи розвитку були супроводжені

численними викликами, зокрема через централізацію та обмеження повноважень місцевих органів, що значною мірою ускладнювало ефективне управління. Однак із запровадженням реформи децентралізації місцеві органи отримали більш широкі повноваження, що сприяло значному підвищенню ефективності управління та розвитку територіальних громад. Паралельно з цим відбувається зміна підходів до фінансування та забезпечення місцевих органів, що забезпечує їхню більшу самостійність.

Таким чином, система місцевого самоврядування в Україні не тільки розвивається, а й постійно адаптується до нових викликів та змін у державному управлінні, стаючи важливим чинником стабільності та процвітання країни. Протягом століть на українських землях місцеві громади мали певні традиції самоуправління, але лише після здобуття незалежності почався процес формування справжнього місцевого самоврядування на основі демократичних принципів. Важливість цього процесу важко переоцінити, адже ефективне місцеве самоврядування є запорукою стабільного розвитку країни, забезпечення прав і свобод громадян на місцях, а також важливим елементом розвитку демократичних інститутів. Еволюція місцевого самоврядування в Україні є процесом, що триває, і залежить від подальших реформ та вдосконалення демократичних інститутів на місцях.

4. Правове регулювання місцевого самоврядування – це сукупність нормативно-правових актів, що визначають правові засади, принципи, структуру, повноваження та порядок діяльності органів місцевого самоврядування. Воно включає Конституцію України, закони, підзаконні акти, рішення органів місцевого самоврядування, а також міжнародні договори, ратифіковані Україною.

Основною метою правового регулювання є забезпечення самостійності територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення та узгодження їхніх інтересів із загальнодержавними пріоритетами. Завдяки чітким правовим нормам забезпечується законність, прозорість та підзвітність органів місцевого самоврядування перед громадою. Таким чином, правове

регулювання створює умови для ефективного функціонування органів самоврядування та зміцнення демократичних засад суспільства.

5. Реформування місцевого самоврядування на сучасному етапі є важливим напрямом удосконалення державного управління в Україні. Цей процес пов'язаний із необхідністю забезпечення ефективності діяльності органів місцевої влади, підвищення рівня їхньої відповідальності перед громадянами та сприяння соціально-економічному розвитку територій. Основною метою реформування є створення дієвої, прозорої та самостійної системи місцевого самоврядування, здатної ефективно вирішувати питання місцевого значення в інтересах територіальних громад.

Реформування місцевого самоврядування на сучасному етапі спрямоване на посилення самостійності громад, забезпечення фінансової незалежності та підвищення рівня прозорості діяльності органів місцевої влади. Децентралізація, фінансова автономія, цифровізація управлінських процесів та розширення участі громадян у прийнятті рішень є основними тенденціями реформування. Ці заходи сприяють зміцненню демократії на місцевому рівні, підвищенню якості публічних послуг та забезпеченню сталого розвитку територіальних громад. Війна внесла свої корективи у цей процес, однак навіть в умовах надзвичайної ситуації принципи демократичності та правової визначеності продовжують відігравати важливу роль у функціонуванні місцевого самоврядування.

6. Досвід зарубіжних країн демонструє різноманітні підходи до організації місцевого самоврядування, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Французька модель забезпечує єдність державної політики, але обмежує автономію громад, що не підходить для України. Англосаксонська та скандинавська моделі дають можливість громадянам активно впливати на ухвалення місцевих рішень та забезпечують фінансову незалежність місцевих бюджетів. Німецька модель ефективно поєднує автономію з контролем з боку держави. США і Канада пропонують модель

децентралізованого місцевого самоврядування, а Японія та Китай навпаки мають в основі жорстку централізацію місцевого самоврядування.

На нашу думку, для України актуальним є запозичення елементів німецької та скандинавської моделей, а також врахування досвіду Польщі та Словаччини, США та Канади, оскільки вони забезпечують баланс між автономією громад та контролем з боку держави. Особливо важливою є фінансова самостійність місцевих органів, яка дозволяє ефективно реагувати на місцеві потреби та забезпечувати сталість місцевого розвитку. Зарубіжний досвід має стати основою для подальшого реформування системи місцевого самоврядування в Україні, що дозволить забезпечити сталий розвиток громад та підвищити якість надання публічних послуг.

7. Органи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану стають ключовим інструментом для збереження стабільності в державі. В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування відіграють критичну роль у забезпеченні стабільності та безпеки громад, оперативно адаптуючи свою діяльність до нових реалій. Вони не лише виконують традиційні адміністративні функції, а й організують евакуацію, надають соціальні послуги, забезпечують інформаційну підтримку та співпрацюють із центральними органами влади та міжнародними організаціями. Збереження доступу до основних адміністративних послуг, таких як реєстрація, медична допомога, соціальні виплати, стає пріоритетом для місцевих органів влади. Водночас вони мають бути гнучкими і готовими до швидких змін, адже ситуація на місцях може змінюватися дуже опертивно.

Загалом, органи місцевого самоврядування забезпечують основні права і потреби громадян, підтримуючи функціонування суспільства навіть у найскладніших умовах.

8. В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування в Україні стикаються з серйозними викликами, такими як дефіцит фінансування, мобільність населення, правова невизначеність та загроза корупційних ризиків. Наявність внутрішньо переміщених осіб, відсутність стабільності на

тимчасово окупованих територіях і необхідність забезпечення базових потреб громадян ставлять додаткові навантаження на місцеву владу. Проблеми з фінансуванням та ресурсами потребують активної підтримки з боку держави та міжнародних партнерів.

Однак, перспектива подальшої децентралізації, розвиток електронних послуг і міжнародна співпраця відкривають нові можливості для зміцнення місцевого самоврядування. Вдосконалення правового поля та підвищення кваліфікації кадрів дозволить органам місцевої влади бути більш ефективними в умовах криз. Важливим є також відновлення інфраструктури та реабілітація постраждалих громад. Успішний розвиток місцевого самоврядування в цих умовах є важливим фактором для стабільності та відновлення країни після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Любченко П. М. Муніципальне право України: навч. посіб. Харків: Видавництво «ФІНН», 2012. 496 с.
2. Алмаші І. М. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* від 23.07.1996. 1996 р., № 30, стаття 141.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997, № 24, ст.170.
5. Вороніна Ю. Є. Теорія та практика публічного управління та адміністрування: навчальний посібник. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2020. 204 с.
6. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник; за ред. С. Г. Серьогіної. 2-ге вид. переробл. та доповн. Харків: Право, 2011. 360 с.
7. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 348 с.
8. Терлецький Д. С. Конституційне право України : навч.-метод. посібник. Одеса: 2020. 242 с.
9. Пелехатий А. О. Зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування як чинник самостійності територіальної громади. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2011. № 2. С. 22-25.
10. Любченко П.М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства: монографія. Харків: Одісей, 2006. 352 с.

11. Закоморна К. Принцип муніципальної автономії як гарантія децентралізації публічної влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 143-147.

12. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади. Посібник з основ теорії і практики МЕР. ТОВ «Локхейвен Менеджмент Консалтантс» (Lochaven Management Consultants Ltd.), Проект міжнародної технічної допомоги «Місцевий економічний розвиток міст України». Переклад з англ. Джордж Едвард (Тед) Треллер, кер. автор. кол. Київ: 2014. 120 с.

13. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження; Концепція Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. *Офіційний вісник України* від 18.04.2014. 2014 р., № 30, стор. 18, стаття 831.

14. Лукашевський Ю. Вдосконалення методики вибору інструментарію форм участі мешканців у місцевому самоврядуванні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. Вип. 2 (20). С. 217-224.

15. Журавський В. С. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підруч. для студ. ВНЗ. Київ: Видавн. дім «Ін Юре». 2004. 672 с.

16. Щебетун І. С. Конституційні принципи та система місцевого самоврядування: співвідношення та взаємозв'язок. *Правничий часопис Донецького університету*. 2014. № 1-2. С. 28-36.

17. Муніципальне право України: Підручник. За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.

18. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 № 396-ІХ. *Відомості Верховної Ради України* від 14.02.2020. 2020 р., № 7, № 8, № 9, стор. 5, стаття 48.

19. Коломoeць Т. О. Адміністративне право України : підручник. Вид. 2, змін. і доп. Київ: Істина, 2012. 528 с.

20. Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: Навч. посібник. Харків: Право, 2007. 280 с.
21. Дяконенко, О. Соціальний капітал територіальних громад України в умовах війни: сучасні трансформації та прогнозні зрушення. *Demography and social economy*. № 52(2). 2023. С. 54-71.
22. Биков О., Самань В. Функціонування місцевого самоврядування в Україні у період правового режиму воєнного стану. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 266-269.
23. Конституція України. Науково-практичний коментар. редкол.: В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.
24. Муртіщева А. О. Окремі аспекти функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І.* (21 травня 2022 року). Харків, 2022. С. 416-419.
25. Борденюк В.І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2007. 576 с.
26. Скрипнюк О. Теоретичні засади реформування системи місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі. *Юридична Україна*. 2010. №1 (85). С. 9-17.
27. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.
28. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 13, ст.91.

29. Ключковський Ю. Б. Правове регулювання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Право України*. 2024. № 6. С. 61-76.

30. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 09.12.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст. 250.

31. Лялюк О. Ю. Військові та військово-цивільні адміністрації в системі територіальної організації влади в Україні: компаративний аналіз. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 157. С. 6-19.

32. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 13, ст.222.

33. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад та територій України: Постанова, Положення від 30.06.2015 № 460. *Офіційний вісник України* від 17.07.2015. 2015 р., № 54, стор. 82, стаття 1755.

34. Європейська хартія місцевого самоврядування: Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985. *Офіційний вісник України* від 03.04.2015. 2015 р., № 24, № 39, 2013, ст. 141, стор. 450, стаття 718.

35. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text. (дата звернення: 20.12.2024).

36. Серьогіна С.Г. Муніципальна реформа як чинник удосконалення функціонування системи місцевого самоврядування в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: збірник наук. праць*. Харків, 2013. № 26. С. 3-15.

37. Ременяк О.В. Перспективи реформи децентралізації публічної влади в Україні крізь призму державотворчої практики: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 4. С. 34-39.

38. Коверя Р.М. Діяльність органів місцевого самоврядування під час дії воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 115-118.
39. Петришина М. О. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування. Харків: Право, 2016. 44 с.
40. Петришин О. О. Сучасний стан місцевого самоврядування у країнах англосаксонської правової сім'ї: проблеми та перспективи розвитку. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 25. С. 195-207.
41. Сухонос В.В. Скандинавська модель місцевого самоврядування. *Експериментальні та теоретичні дослідження в сучасних науках : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції : у 3 т., 2018. Т. 2. С. 67-72.*
42. Izdebski H. Samorzd terytorialny. Podstawy ustroju i dziaalności. Wydanie III. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2004. 272 s.
43. Чиркін А. С. Характеристика місцевого самоврядування Словаччини в контексті відповідності стандартам Європейської хартії місцевого самоврядування. *Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр.* Харків, 2019. Вип. 38. С. 89-102.
44. Мішина Н. В. Муніципальне управління в США та в Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.02. Одеса, 2002. 226 с.
45. Варунц Л. Місьцеве самоврядування Канаді: загальна характеристика. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 80-82.
46. Шпак Ю. О. Організація місцевого самоврядування в Японії. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 27. С. 227-236.
47. Закоморна К. О. Конституційно-правові засади самоврядування (місцевої автономії) в КНР. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 183-187.

48. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 13, ст.87.

49. Про утворення військової адміністрації: Указ Президента України від 07.02.2023 № 69/2023. *Офіційний вісник Президента України* від 07.02.2023. 2023 р., № 4, стор. 4, стаття 57.

50. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>. (дата звернення: 20.12.2024).

51. Мосов С. Цивільна оборона у системі оборони та національної безпеки України. *Пожезна безпека : теорія і практика : зб. наук. пр.* Черкаси : АПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2010. № 6. С. 87-95.

52. Гурняк І., Яремчук О. Територіальна громада як суб'єкт господарювання. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 3. С. 245-254.

53. Павлович-Сенета Я. П., Лепіш Н. Я. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. *Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове видання*. № 4. 2022. С. 209-214.

54. Назарко А.Т. Міське самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 224 с.

55. Баско А.В. Особливості діяльності органів місцевого самоврядування в об'єднаних територіальних громадах в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 383-390.

56. Ковальчук В. Особливості правового регулювання функціонування органів місцевого самоврядування в період воєнного стану в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 4. С. 37-46.

57. Серьогіна С.Г. Особливості організації та здійснення місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2023. Вип. 46. С. 196-207.

58. Kliuchkovskiy Y., Venher V.. Organisation and holding of elections in post-war Ukraine. Prerequisites and challenges. Needs Assessment Report. Strasbourg: Council of Europe, 2022. 35 p.

59. Стешенко Т.В., Говоруха Л.С. Соціальна згуртованість територіальної громади в період війни та в механізмі післявоєнного відновлення України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2024. Вип. 47. С. 75-87.

60. Серьогіна С. Державний контроль місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. *Місьцеве самоврядування у контексті національної безпеки та територіальної цілісності України: зб. наук. статей наук.-практ. конф. «Місьцеве самоврядування у контексті національної безпеки та територіальної цілісності України» (23 жовтня 2023 р., м. Харків)*. Харків: Право, 2023. С. 188-196.

61. Бодрова І.І. Муніципально-правова політика в умовах воєнного стану *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2022. Вип. 45. С. 123-136.

62. Місьцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналіт. доп.; за ред. В.Г. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 54 с.

63. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова; Стратегія Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. *Офіційний вісник України* від 28.08.2020. 2020 р., № 67, стор. 315, стаття 2155.

Принципи місцевого самоврядування

Принцип	Опис
Народовладдя	Принцип народовладдя вимагає, щоб влада на місцевому рівні була реалізована через органи місцевого самоврядування, які є виразниками волі територіальних громад. Це забезпечує безпосередню участь громадян у процесах управління та вирішення питань, що стосуються їхнього повсякденного життя.
Законність	Принцип законності передбачає, що всі дії органів місцевого самоврядування мають відповідати Конституції України, законам та іншим нормативно-правовим актам, що регулюють їх діяльність. Це гарантує правову визначеність і стабільність у роботі органів місцевого самоврядування.
Гласність	Гласність передбачає відкритість діяльності органів місцевого самоврядування для громадян, забезпечення доступу до інформації про їхню діяльність, ухвалення рішень та планів розвитку. Це сприяє підвищенню довіри громадян до органів місцевого самоврядування.
Колегіальність	Принцип колегіальності означає, що важливі питання місцевого управління вирішуються на рівні органів колегіального характеру, таких як ради, з участю представників громади. Це допомагає досягати консенсусу та ухвалювати збалансовані рішення.
Поєднання місцевих і державних інтересів	Цей принцип вимагає гармонії між інтересами місцевих громад і держави. Місцеві органи влади мають дбати про благополуччя своїх громад, водночас враховуючи інтереси національного розвитку та безпеки.
Виборність	Принцип виборності означає, що органи місцевого самоврядування обираються безпосередньо громадянами на основі загальних, рівних, прямих виборів із таємним голосуванням. Це забезпечує легітимність їх діяльності та підзвітність перед виборцями.

<p>Правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність</p>	<p>Принцип самостійності передбачає наявність у органів місцевого самоврядування власних повноважень, прав та ресурсів для виконання своїх функцій. Це включає право розпоряджатися місцевими бюджетами та здійснювати управлінські функції без втручання вищих органів державної влади.</p>
<p>Підзвітність та відповідальність</p>	<p>Принцип підзвітності означає, що органи місцевого самоврядування та їх посадові особи зобов'язані звітувати перед територіальною громадою, а також нести відповідальність за свої дії та рішення. Це дозволяє громадянам контролювати діяльність органів влади.</p>
<p>Державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування</p>	<p>Цей принцип гарантує, що держава повинна надавати необхідну допомогу та підтримку місцевим органам влади для забезпечення їх ефективної роботи. Це включає фінансову, правову та організаційну підтримку з боку держави.</p>
<p>Судовий захист прав місцевого самоврядування</p>	<p>Принцип судового захисту передбачає, що органи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду для захисту своїх прав і інтересів, а також оскаржувати рішення, які порушують їхні права.</p>